

Міністерство освіти і науки України
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
Інститут гуманітарної підготовки та державного управління
Кафедра публічного управління та адміністрування

Мельник Степан Васильович

(прізвище, ім'я, по батькові)

УДК _____

(індекс)

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

Естетика в діяльності публічних управлінь

(назва роботи)

Публічне управління та адміністрування

(назва освітньої програми)

281 Публічне управління та адміністрування

(шифр і назва спеціальності)

(підпис, ініціали та прізвище здобувача освітнього ступеня)

Науковий керівник Кушнірюк В. М.

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання) (підпис)

Допущено до захисту

Завідувач кафедри

(посада) (підпис) (дата) (ініціали та прізвище)

Рецензент

(посада) (підпис) (дата) (ініціали та прізвище)

Робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Івано-Франківськ - 2024

АНОТАЦІЯ

Мельник С.В. Естетика в діяльності публічних управлінців – Рукопис.

Магістерська робота за спеціальністю 281 – «Публічне управління та адміністрування». – Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу. – Івано-Франківськ, 2024.

У магістерській роботі досліджено генезу естетичних уявлень людства, описано естетику як специфічну сферу пізнання та її значення для сучасної людини. Вивчено проблему етичного виміру службової діяльності публічних управлінців, з'ясовано характеристики етикету як естетичного прояву етичної поведінки державного службовця, описано естетичну організацію культури праці державного службовця. Розглянуто питання професійної праці як засобу естетичного виховання особи управлінця та запропоновано рекомендації щодо шляхів формування естетичної культури публічних управлінців.

Матеріали магістерської роботи будуть корисними для органів державної влади, місцевого самоврядування та громадян, а також можуть бути використані у процесі підвищення кваліфікації чи професійного навчання публічних управлінців.

Ключові слова: етика, мораль, естетика, естетична культура публічних управлінців.

ANOTATION

Melnyk S.V. Aesthetics in the activity of public managers - Manuscript.

Master's thesis on specialty 281 - "Public management and administration". - Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas. – Ivano-Frankivsk, 2024.

In the master's thesis, the genesis of the aesthetic ideas of humanity was investigated, aesthetics as a specific field of knowledge and its significance for modern man were described. The problem of the ethical dimension of the official activity of public managers has been studied, the characteristics of etiquette as an aesthetic manifestation of the ethical behavior of a civil servant have been clarified, and the aesthetic organization of the work culture of a civil servant has been described. The issue of professional work as a means of aesthetic education of the manager's personality was considered, and recommendations were offered on ways of forming the aesthetic culture of public managers.

The materials of the master's work will be useful for state authorities and citizens, and can also be used in the process of improving the qualifications or professional training of public managers.

Keywords: ethics, morality, aesthetics, aesthetic culture of public managers.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1 ДОСЛІДЖЕННЯ ЕСТЕТИКИ ЯК ФОРМИ ЧУТТЄВОЇ КУЛЬТУРИ ЛЮДСТВА	9
1.1 Генеза естетичних уявлень	9
1.2 Естетика як специфічна сфера пізнання та її значення для сучасної людини	17
РОЗДІЛ 2 ЕТИКА ТА ЕСТЕТИКА У ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ	23
2.1 Етичний вимір службової діяльності публічних управлінців	23
2.2 Етикет - як естетичний прояв етичної поведінки державного службовця	28
2.3 Естетична організація культури праці державного службовця	37
РОЗДІЛ 3 ЕСТЕТИЧНЕ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІНЦЯ	51
3.1 Професійна праця - як засіб естетичної виховання управлінця	51
3.2 Шляхи формування естетичної культури публічних управлінців	54
ВИСНОВКИ	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	73

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. У зв'язку з демократизацією українського суспільства, прагненнями до європейських стандартів, а також проведенням системних реформ, включаючи державну службу України, виникає потреба в формуванні нового покоління публічних управлінців, які б забезпечили досягнення цілей сучасного етапу розвитку. Це включає переоцінку багатьох морально-ціннісних установок, етики і естетики, що є характерними для українського суспільства в цілому, а також для професійної групи публічних управлінців України.

Естетика має важливе значення для публічних управлінців у контексті створення позитивного сприйняття їхньої діяльності та підвищення авторитету. Візуальний образ та спосіб презентації інформації може впливати на сприйняття громадськістю та партнерами. Естетичний підхід до публічного управління може включати в себе вміння виступати перед громадськістю, використання естетичної корпоративної ідентичності у роботі з громадськістю, та підвищення естетичної привабливості різних видів комунікації. Естетика може сприяти підвищенню довіри та підтримки громадськості, що є важливим для успішної діяльності публічних управлінців.

Рівень довіри до владних структур, націленість діяльності органів державного управління на побудову демократичної держави, реалізацію принципів гуманізму, соціальної справедливості, прозорості та дотримання прав людини залежать від ціннісних основ державно-управлінської діяльності, етично-естетичної обґрунтованості прийняття управлінських рішень та моральних якостей державних службовців, а також рівня їх організаційної естетичної культури.

Формування естетичної культури публічних управлінців є складним процесом, що включає створення, структурування та забезпечення

функціонування системи моральних норм, цінностей, традицій, ритуалів, символів, правил, заборон та уявлень, характерних для публічних управлінців. Розуміння факторів, що впливають на формування естетичної культури управлінців, дозволяє визначати ступінь та напрями впливу, вибирати відповідні методи, техніки, технології та ресурси для формування, підтримки та модернізації цієї культури в конкретних умовах.

Стан наукового обґрунтування. Питань етики та моралі, естетики і краси людської поведінки досліджується з давніх давен. Створені цілі наукові напрями, проводяться наукові розвідки з питань етики та моралі публічних управлінців. В той же час, питання естетичних смаків, формування естетичної культури особистості і зокрема публічного управлінця представляє собою складну концепцію на межі різних наук: державного управління, психології управління, соціології, культурології.

Саме питання етичної та естетичної культури в органах публічного управління стали предметом фундаментальних, системних досліджень багатьох науковців. За останнє пів сторіччя зарубіжні і вітчизняні вчені мають численні напрацювання в цьому напрямку: Битяк Ю., Василевська Т., Воронько Л., Гавриловець К., Гатальська С., Карамушка Л., Козаков В., Круп'як Л., Кучерюк Д., Кушнірюк В., Ларіонова В., Левчук Л., Лозовий В., Онищенко О., Орбан-Лембрик Л., Пашко Л., Писаренко Ж., Проценко О., Радченко О., Рудакевич М., Рудакевич М., Савчин М., Титаренко Т., Baumgarten A. та ін.

Варто сказати, що досить часто наукові дослідження стосуються загальних питань етики, і, попри досить велику кількість досліджень з питань етичної діяльності публічних управлінців залишається не до кінця розв'язаною проблема виховання і формування естетичних смаків управлінців, що свідчить про їх дискусійність у теоретичній і в практичній площинах.

Аналіз вітчизняної та зарубіжної літератури свідчить, що стан розроблення проблеми естетичного виховання особистості публічного

управлінця мають певну обмеженість, що зумовлює необхідність системних досліджень цієї проблематики та пошуку шляхів її реалізації і підтримки в органах публічного управління.

Мета магістерської роботи полягає у дослідженні естетики в діяльності публічних управлінців.

Завдання дослідження обумовлені актуальністю проблематики та метою і передбачають наступне:

- дослідити генезу естетичних уявлень людства;
- описати естетику як специфічну сферу пізнання та її значення для сучасної людини;
- вивчити проблему етичного виміру службової діяльності публічних управлінців;
- з'ясувати характеристики етикету як естетичного прояву етичної поведінки державного службовця;
- описати естетичну організацію культури праці державного службовця;
- розглянути питання професійної праці - як засобу естетичного виховання особи управлінця;
- запропонувати шляхи формування естетичної культури публічних управлінців.

Об'єкт дослідження: етичні та естетичні аспекти діяльності публічних управлінців.

Предмет дослідження: шляхи формування естетичної культури публічних управлінців.

Методологічна основа роботи. Під час написання магістерської роботи було використано наступні методи: загальні логічні методи теоретичного аналізу (аналіз, узагальнення, порівняння, абстрагування, аналогія) та загальнонаукові (формально-логічний, соціологічний, системний, порівняльний) методи.

Новизна отриманих результатів. Набуло подальшого розвитку питання формування естетичної культури публічних управлінців.

Практичне значення одержаних результатів. Отримані результати можуть бути використані при підготовці практичних занять для студентів, магістрантів, для курсів підвищення кваліфікації для публічних управлінців, а також можуть слугувати основою для подальших наукових пошуків.

Структура роботи. Логіка проведеного дослідження зумовила структуру роботи: вступ, три розділи, висновки. У магістерській роботі є один рисунок. Загальний обсяг роботи складає 80 сторінок. Список використаних джерел містить 94 найменування.

РОЗДІЛ 1 ДОСЛІДЖЕННЯ ЕСТЕТИКИ ЯК ФОРМИ ЧУТТЄВОЇ КУЛЬТУРИ ЛЮДСТВА

1.1 Генеза естетичних уявлень

З древніх часів відбувався розвиток чуттєвої культури людства, адже людина по своїй природі завжди звертає увагу на такі речі як прекрасне, досконале, гармонія, цінність. Древні народи Греції, Риму, Месопотамії, Єгипту та інші розвинуті цивілізації світу залишили велику спадщину культурного насліддя чутливості щодо естетичних уявлень.

Поняття естетика традиційно пов'язують із грецьким - *αἰσθητικὸς*, що означає чуттєво сприйманий. Однак не можна обійти й такі грецькі терміни, як «естаномай», «естесі», «естаноме» - почуття, процес формування особистісного ставлення до предмета. Хоча згадані відповідники й передають поняття чуття, проте вони увібрали в себе багато нюансів індивідуального людського ставлення до предмета, орієнтували людину на власні зорову, слухову, дотикову здатності відчувати, потребували довіри до власного світосприймання¹.

Становлення перших естетичних уявлень слід співвіднести з тим значенням, якого давньогрецька філософія надавала людським почуттям загалом. Аналіз їх, спроби класифікувати, виявити протилежні чуттєві сили є важливими складниками філософських поглядів *Піфагора, Алкмеона, Емпедокла, Теофраста*². Грунтуючись на їхніх міркуваннях щодо природи почуттів, можна було вже досить переконливо диференціювати почуття прекрасного чи потворного, трагічного чи комічного. Отже, склавшись у надрах загальної філософської традиції, естетика «вибудовувала» власний предмет, відображаючи і надбання, і прорахунки давньогрецької філософії.

¹ Естетика : навчальний посібник / за ред. Л. Б. Мартиненко. Умань : ФОП Жовтий О.О., 2016. 137 с.

² Гатальська С. М. Філософія культури: підруч. для студ. вузів. К.: Либідь, 2005. 328 с.

Перші спроби використати почуття як основу для осмислення певних естетичних явищ пов'язані з піфагорійцями - філософською школою, заснованою *Піфагором* у VI ст. до н. е. Піфагор ототожнював поняття гармонія, досконалість, краса, а основою гармонії вважав число. Гармонію чисел піфагорійці знаходили навіть у розташуванні планет.

Серед видів мистецтва найвищим носієм гармонії проголошувалася музика. При цьому наголошувалося на чуттєвій природі цього мистецтва, зв'язку його зі слуховою здатністю людини. Не можна беззаперечно погодитися зі свідомим виокремленням музики як «мистецтва мистецтв», але в межах визнання її як носія гармонійного начала Піфагор зробив істотний внесок у розроблення проблем музичного виховання, специфіки сприймання музичного твору. Музика в його розумінні є носієм душевної рівноваги.

Важливе місце у філософських поглядах Піфагора посідало вчення про безсмертя душі і її можливість «вселятися» в будь-яке тіло. Однак для «оживлення», «переселення» душі, вважав він, потрібно пройти через очищення (катарсис), вищою формою якого є опанування музично-числової структури космосу.

Ідеї Піфагора мали значний вплив на митців того часу, які намагалися творчо використовувати філософсько-естетичні положення вченого для глибшого опанування художніх можливостей конкретних видів мистецтва: музики, поезії, скульптури.

Значний інтерес становить творчість засновника егейської філософської школи *Ксенофана*. Він був мандрівним поетом, його філософські ідеї мали естетичний характер. Свідченням цього є, передусім, віршована форма викладу матеріалу: філософські твори є водночас зразком поезії VI ст. до н.е. Ксенофан розглядав давньогрецькі міфи як своєрідну форму критики богів, адже боги наділялись усіма тими недоліками, які засуджувалися людьми: хтивістю, марнославством, облудністю, пияцтвом тощо. Поезія Ксенофана позбавлена містики, висміює лицемірство, забобонність. При цьому, Ксенофан намагався визначити роль почуттів у житті людини, які формують

лише «приблизну» думку. Це переконання сприяло утвердженню ролі й значення розумового ставлення до дійсності, спростовувало довіру до міфології як панівної за тих часів форми світобачення.

Заслуговує на увагу погляд *Алкмеона*, видатного лікаря і натурфілософа V ст. до н. е. Вважається, що Алкмеон був першим ученим Давньої Греції, який розмежував мислення і відчуття та стверджував, що сприймання - це складний процес руху від почуттєвих нервів до органів чуття і далі - до мозку.

Теоретичні напрацювання Ксенофана та Алкмеона позитивно відобразилися в естетичних ідеях *Парменіда* (бл. 540—40 до н. е.), автора поеми «Про суще (природу)», частина якої -160 віршів збереглася понині. Парменід з повагою ставиться до можливостей чуттєвого сприймання. Його вірші, які містять теоретичні розмірковування, за словами Плутарха, «запозичені у поезії», адже мають поетичний розмір і піднесеність.

Ще один аспект естетичних ідей Парменіда пов'язаний із виокремленням ним проблеми прекрасного, специфіку якого він пов'язував із почуттєвими враженнями людини від сприймання кольору чи звуку.

Почуття були об'єктом теоретичного інтересу *Емпедокла* (бл. 490 - бл. 430 рр. до н. е.). На його думку, нижчим рівнем почуття є відчуття, які підвладні принципіві «подібне пізнається подібним». А сама єдність «відчуття - почуття» вже формує більш широкі сили - Любов і Ворожнечу. Ці сили Емпедокл розглядає як нематеріальні, але просторово визначені. Поперемінність переваги тієї чи іншої з них зумовлює циклічний перебіг світового процесу. Отже, Емпедокл не лише продовжив попередню традицію вивчення природи і значення почуттів, а й закріпив поняття катарсису, наголошуючи на морально етичній природі процесу очищення.

У III ст. до н. е. теорія почуттів набула завершеного для того часу викладу у працях видатного давньогрецького вченого, філософа *Теофраста*: «Про відчуття», «Етичні характери» та «Про благочестя».

В арсеналі аргументацій щодо ролі почуттів в історичному процесі формування предмета естетичної науки привертає увагу і принцип «золотого перетину» — геометричне, математичне співвідношення пропорцій, при якому ціле так само співвідноситься зі своєю більшою частиною, як більша частина з меншою. У геометризованій формі цей принцип мав вигляд співвідношення: $5:8 = 8:13 = 13:21 = 21:34\dots$ Давньогрецькі вчені вважали, що будь-яке тіло, предмет, геометрична фігура, співвідношення частин яких відповідає такій пропорції, - гармонійні і справляють приємне зорове враження. Грецький Парфенон, мармурові колони якого розділяють увесь храм за принципом «золотого перетину», є, мабуть, найпереконливішим зразком практичного застосування цього принципу.

Слід мати на увазі, що теоретико-практичний інтерес до «золотого перетину» не обмежувався лише періодом розквіту давньогрецької естетики. За добу Відродження правило «золотого перетину» розглядалося як обов'язковий закон архітектури, живопису і скульптури. Тогочасні теоретики й митці намагалися віднайти абсолютну, ідеальну геометричну основу краси. Типовим щодо цього є трактат «Про божественну пропорцію» відомого італійського математика *Луки Пачолі* (бл. 1445-1509). Учений був переконаний, що правилом «золотого перетину» визначається естетична цінність «усіх земних предметів»³. Віддаючи належне принципіві «золотого перетину», слід, проте, визнати хибність його абсолютизації. Слепе слідування геометризованій красі механізує це складне поняття, пропорція заради пропорції знижує змістовну сторону краси, формалізує її.

Водночас звернення до правила «золотого перетину» потрібне для того, щоб наголосити на значенні зорової здатності людини у формуванні естетичного почуття. Існує кілька гіпотез, що пояснюють, чому саме співвідношення $5:8$ є основою математичного тлумачення пропорцій. Виділимо думку про те, що пропорція $5:8$ збігається з перетином горизонтального і вертикального кутів погляду людини обома очима. Ця

³ Ларіонова В.К. Історія етичних учень: посібник. Івано-Франківськ: Видавництво «Гостинець», 2004 192 с.

гіпотеза дає змогу твердити, що свідомо чи інтуїтивно давні греки дійшли принципу «золотого перетину» через уроджені можливості людського ока, тобто природа «подарувала» людині прямий і безпомилковий шлях до відчуття пропорцій і гармонії.

Особливе місце у дослідженні естетичного належить *Сократові* (470/469 - 399 рр. до н. е.). З ім'ям Сократа пов'язані порушення проблеми співвідношення красивого й корисного, а також спроба якомога повніше визначити, що є ідеал. У своїх теоретичних поглядах Сократ спирався на політико-етичну основу, на спроби визначити поняття добра і зла. Критикуючи афінську демократію, Сократ наполягав на передачі влади кращим, тобто високоморальним представникам суспільства. Висока мораль, у його розумінні, має бути запорукою справедливості, чесності, шляхетності людини⁴.

Беручи за основу принцип доцільності, Сократ намагався розкрити співвідношення між етичним і естетичним, прекрасним і корисним. Філософ оперував поняттям *калокагатія* (поєднання давньогрецьких слів прекрасний і добрий (досконалий)). Слід наголосити, що це одне з головних понять античної естетики, яке означало гармонію зовнішнього і внутрішнього, своєрідну умову краси індивіда. Термін «калокагатія» по-різному тлумачився в конкретні періоди соціально-історичного розвитку античного суспільства. Піфагорійці розуміли калокатію як зовнішню поведінку людини, яка водночас визначає і її внутрішні якості. Геродот пов'язував це поняття з релігійними ритуалами, мораллю жреців. Платон вважав, що принцип калокатії має безпосередній стосунок до професії воїнів, до поняття військової честі і моралі. Та згодом давні греки дедалі більше почали трансформувати калокатію у сферу освіти, вихованості людини. Власне, відтоді й почалося по-справжньому філософське осмислення цього поняття.

Така тенденція безпосередньо стосувалася появи концепції Арістотеля, який інтерпретував калокатію як гармонію зовнішнього і внутрішнього.

⁴ Гатальська С. М. Філософія культури: підруч. для студ. вузів. К.: Либідь, 2005. 328 с.

При цьому під внутрішнім він розумів мудрість, яка, на його думку, приводить людину до глибокого усвідомлення єдності краси й добра, естетичного й морального, тобто до гармонії, що має стати нормою існування людини: Якщо людина не здатна сягнути такої довершеності, то вона повинна принаймні через самовдосконалення тяжіти до цього. Варто зауважити, що добре окреслену сутність принципу калокагатії давньогрецьке мистецтво намагалося втілювати в життя своїми творчими набутками. Носіями саме гармонійного, високого морально-етичного існування і діяння стали герої Філія, Поліклета, Софокла.

У наступні історичні періоди принцип калокагатії був забутий, а етика й естетика дедалі більше розмежовувалися. кожна з них обирала власний шлях розвитку. Проблема зв'язку цих наук перемістилася у сферу мистецтва, і найтипівішим аспектом дослідження взаємодії етики й естетики стала проблема моральнісної специфіки мистецтва.

Естетичні погляди Сократа дістали творче продовження у філософській концепції видатного представника античної філософії *Платона* (427-347 до н.е.) Естетична спадщина його пов'язана з дослідженням природи сприйняття прекрасного, джерел талановитості, проблем естетичного виховання. Особливу увагу філософ приділяв вивченню мистецтва. Це пояснюється, зокрема, тим, що мистецтво відігравало особливу роль у житті Афін V-IV ст. до н. е. Афінська демократія домоглася права на безкоштовне відвідування театру, всенародною повагою користувалася творчість поетів і музикантів. Продовжуючи традицію Сократа, Платон пов'язував вплив мистецтва з процесом формування морального світу людини: воно виховує як позитивні, так і негативні якості. Філософ розширив естетичну проблематику. В його теоретичних діалогах є думки про відносність краси, про шляхи досягнення абсолютно прекрасного. І хоч абсолютно прекрасне існує у вигляді ідеї, зате сама можливість руху від простого до складного в становленні прекрасного відкривала шляхи до майбутніх теоретичних досягнень у галузі естетичного.

Саме з ім'ям Платона пов'язані ті суперечності у порушенні й розв'язанні певних естетичних проблем, які в майбутньому не лише відобразились у численних дослідженнях, авторських інтерпретаціях конкретних термінів, понять, а й ставали у різні історичні періоди основою для формування нових філософських концепцій. Так, у діалогах «Іон», «Держава» Платон захоплюється, з одного боку, «божественною» силою митця, а з іншого - свідомо принижує його через відсутність утилітарних (практично корисних) наслідків діяльності. На думку Платона, не поетові, а лікарю чи ремісникові слід надати перевагу, бо їхня діяльність практично значуща. Проблема ролі мистецтва в духовному розвитку людини, формуванні її почуттєвої культури ще теоретично не сформована, а на рівні отождолення художньої і ремісницької діяльності мистецтво втрачає свою самобутність і самоцінність⁵.

Порівнюючи Бога, поета, рапсода і глядача, Платон відводить поетові роль посередника, який від Бога передає благо людині. Це функція формальна, вважає філософ, отже, високий зміст творчості втрачається.

Ще однією дискусійною проблемою була спроба Платона визначити суб'єкт в естетиці. Це й мисляча споглядаюча людина, і світ абсолютної ідеї, і світ душі, які здатні пізнавати сутність. Визнавши, що універсальну красу створив Бог, а прекрасні предмети — це лише недосконала копія універсальної краси, Платон констатує в діалозі «Гіппій Більший»: «Прекрасне - це важко».

Вершиною античної естетики називають теоретичну спадщину *Арістотеля* (384-322 до н. е). І справді, в його працях «Поетика», «Риторика», «Політика», «Метафізика», «Етика» висвітлено широке коло естетичних проблем⁶.

У теорії Арістотеля чітко простежується захоплення Космосом - носієм гармонії, порядку, довершеності. Естетичне пізнання й мистецтво він

⁵ Ларіонова В.К. Історія етичних учень: посібник. Івано-Франківськ: Видавництво «Гостинець», 2004 192 с.

⁶ Арістотель. Поетика. К., 1967.

розглядає як відображення світової гармонії. Арістотель уперше подав розгорнуту структуру естетичних категорій, запропонував власне розуміння прекрасного, трагічного, комічного. Серед значних теоретичних досягнень філософа - обґрунтування головного принципу творчої діяльності митця - мімезису (*наслідування*). Арістотель вважав, що мімезис притаманний людині з дитинства. Саме здатністю до наслідування людина відрізняється від тварин. Через наслідування людина набуває перших знань, навичок. Результати наслідування викликають захоплення, почуття задоволення, адже в них наявне впізнавання.

Поняття мімезис пізніше було трансформоване в розробку пізнавальної й емоційної функції мистецтва, адже, на думку Арістотеля, наслідування не лише стимулює пізнання, а й породжує почуття задоволення, активізує уяву. Саме цю властивість мімезису було використано як своєрідний зв'язок для введення образно символічної концепції у середні віки. Естетичні погляди Арістотеля пов'язані не тільки з етичною проблематикою, як це було у його попередників, а й з педагогікою, елементами психології, мистецтвознавством (ідеться про розгляд мистецтва за новими координатами — родами й жанрами). Видова специфіка мистецтва також є наслідком можливостей мімезису з використанням надзвичайно широкого арсеналу засобів - звуку, барви, слова, відчуття форми. Якщо Платон у теорії творчості наголошував на містичних, позареальних стимулах обдарованості, то Арістотель у «Поетиці» закликав до узагальнення художнього досвіду, його передачі іншим у процесі виховання, освіти.

Значне місце в теоретичній спадщині Арістотеля посідає процес розроблення нових естетичних понять, а також подальше теоретичне обґрунтування вже існуючих або використання їх саме для аналізу естетичних явищ. Це стосується не лише мімезису, а й калокагатії, катарсису. Аналізуючи естетичні проблеми, Арістотель використовує такі поняття, як канон — система норм і правил у розвитку мистецтва, гедонізм (насолода) — наголошення на чуттєво-емоційній природі мистецтва, алегорія — образний

вислів, іносказання, міра, пропорція, асоціація тощо. Саме погляди Арістотеля можуть бути прикладом динамічних процесів не лише у збагаченні проблематики науки, а й у виробленні власного понятійно-категоріального апарату, послуговуючись яким естетика і змогла у подальші періоди набути самостійності як наука.

Як бачимо, багатозначність подальшого тлумачення поняття «естетика» має давнє і глибоке коріння. Перші паростки художнього пізнання та освоєння дійсності можна знайти у текстах древніх філософів Греції. Цікаво й те, що становлення естетичного знання не пов'язане з якимось конкретним регіоном чи країною, а властиве як давньогрецькій філософії, так і філософії Китаю, Індії, арабо-мусульманських країн, Візантії тих далеких часів. Пізніше терміни «естаноме», «естаномай», «ейсетикос» втратили безпосередній зв'язок із поняттям «почуття», предмет естетики почали осмислювати через значно ширші за обсягом і наповненням поняття: досконале, пропорційне, гармонійне, прекрасне, естетичне, творче⁷.

1.2 Естетика як специфічна сфера пізнання та її значення для сучасної людини

Велике значення в історії естетичної науки має перша половина XVIII ст., адже в 1750 р. вийшов друком перший том теоретичного трактату «Естетика», автором якого був німецький філософ і теоретик мистецтва Олександр Готліб Баумгартен (1714-1762). Спираючись на грецькі поняття ейсетикос, естаномай, естаноме, естесі, О. Баумгартен увів новий термін - *естетика*, окресливши цим самостійну специфічну сферу знання.

Постала потреба виокремлення в самостійну науку певних уявлень, знань, ідей, пов'язаних з емоційним, чуттєвим, ціннісним ставленням людини до дійсності, природи, до суспільства, мистецтва. Це було свідченням

⁷ Історія шести понять: Мистецтво. Прекрасне. Форма. Творчість. Відтворництво. Естетичні переживання / В. Татаркевич. К.: Юніверс, 2001. 366 с.

накопичення нових знань, які вже не могли розвиватися в межах загальнофілософської теорії і традиційних мистецтвознавчих уявлень.

О. Баумгартен як філософ стверджував, що гносеологія має дві форми пізнання - естетику й логіку. Естетика пов'язана з «нижчим», тобто чуттєвим, а логіка - з вищим, тобто інтелектуальним пізнанням⁸. Логіка вивчає судження розуму і веде до пізнання істини. Естетика пов'язана із розумінням смаку і пізнає прекрасне. О.Баумгартен широко використовував поняття прекрасного, однак предмет естетики він не визначив через ідею прекрасного. О.Баумгартен визначив предмет естетики через поняття досконале: «...Естетика - це наука про досконале у світі явищ, про досконалість чуттєвого пізнання й удосконалення смаку»⁹. Введення О.Баумгартеном терміна «естетика» і фіксація певної галузі наукових знань спиралося на значний історико-теоретичний досвід і закріплювало за естетикою як наукою структурований предмет, що поєднував закономірності чуттєвого пізнання і художню творчість.

Популяризація естетики відбулася через девальвацію категорії "прекрасне". Адже цінність мистецтва цього часу визначалася не прагненням до ідеалу краси. Практика й мистецтво засвідчили, що місце прекрасного зайняли нові цінності - абсурдне, потворне, хворобливе, жорстоке, політичне, повчальне, жахливе, шокує тощо.

На думку науковця Лозового В.О., естетичне певною мірою відповідає досконалому, що визначає повноту буття природи, суспільства та духовного світу людини. Оскільки така повнота передбачає не лише гармонійне (суть прекрасного, естетичного ідеалу мистецтва), а й дисгармонійне (піднесене, жахливе, потворне, низьке, трагічне), то всі названі властивості можуть мати ознаки естетичного¹⁰. Тож естетичним може бути не лише прекрасне, а й потворне, трагічне та ін. При цьому воно стає яскравішим у гармонійному співіснуванні таких цінностей.

⁸ Baumgarten A. G. Theoretische Aesthetik, Hamburg, 1983. S. 10.

⁹ Там же

¹⁰ Лозовий В.О. Естетика. Навчальний посібник. К.: Юрінком Інтер, 2003.

Будь-яка наукова галузь покликана до життя певною суспільною потребою. Естетика – наука про чуттєве – емоційне сприйняття дійсності, про діяльність, в основі якої лежить уявлення про красу та її результати, яка тісно пов'язана з гуманітарними науками, має зв'язок з економічними та технічними науками, виступає теоретичною основою для мистецьких наук: історії та теорії мистецтва, технічної естетики, естетики побуту та поведінки.

Естетика - це цілісна система знання, яка має свої категорії, поняття та закони, вона відіграє значну роль у житті людини та суспільства. Естетика, її виникнення, існування та розвиток зумовлені потребами суспільства щодо створення різноманітних речей за законами краси¹¹.

Естетика відіграє значну роль у суспільному житті, це розкривається через функції, які вона виконує в суспільстві. До найважливіших функцій естетики належать світоглядна, пізнавальна, формуюча (виховна), методологічна та ін.¹² Естетика потрібна митцям, вона є світоглядною основою для творчої діяльності інтелігенції.

Митець може інтуїтивно використовувати закони естетики, не усвідомивши їх у теоретичній формі, а познайомившись з ними під час художнього процесу, з досвіду попередників та сучасників. Але таке усвідомлення іноді не дає можливості глибоко і безпомилково вирішити творчі завдання. Кожен майстер має свою художню концепцію світу, своє світосприйняття.

На перший погляд, митець ніби - то створює художні образи лише на основі інтуїції, насправді, він не може це зробити без знання законів естетики, її суті та функцій, закономірностей художньої творчості й сприйняття творів мистецтва та природи естетичного компонента. Ці знання митець, передусім, може почерпнути з такої наукової дисципліни, як естетика. Вона дає йому можливість зануритись у глибини естетичної думки та знайти для себе ті її перлини, котрі в майбутньому продуктивно

¹¹ Левчук Л. Онищенко О. Основи естетики: Навч. посіб. К., 2000. 245с.

¹² Естетика: підручник / Л. Т. Левчук, В. І. Панченко, О. І. Онищенко, Д. Ю. Кучерюк / за заг. ред. Л. П. Левчук. К.: Вища шк., 2005. 431 с.

позначаються на творчому процесі та його результатах. Естетика формує в творчих особистостях цілісну систему естетичних поглядів, які відповідають їхнім естетичним ідеалам і дієво спрацьовують яку момент добору матеріалів для художніх творів, так і в процесі їх узагальнення та відображення за допомогою відповідної системи художніх образів.

Закони й категорії естетики в процесі людської творчості діють як регулятивні прийоми та принципи. Через засвоєння цих принципів, законів і категорій митець не лише глибоко усвідомлює суть і значення мистецтва, його художньо-образну природу, але й пізнає таємниці художньої творчості, покликання митця та його суспільне значення.

Теоретики, критики й історики мистецтва не можуть не використовувати теоретичних положень естетики в своїй практичній діяльності, адже без знань природи мистецтва та закономірностей його розвитку неможливо на належному рівні здійснювати аналіз як конкретних художніх творів, так і особливостей історичного розвитку певного виду мистецтва. Знання естетики потрібні будь-якій людині, котра хоче ефективно спілкуватися з естетичними цінностями, зокрема з творами мистецтва, отримувати від цього естетичну насолоду та збагачувати скарбницю свого життєвого досвіду.

Естетичний світогляд не тільки керує талантом і майстерністю, а й сам формується під їх впливом у процесі творчості. При цьому найбільший вплив на творчість має той бік світогляду, який розкривається в естетичній системі, свідомо або несвідомо реалізується у художніх образах. Творчість та усвідомлення, як правило, є супровідними. Софокл, Леонардо да Вінчі, Вільям Шекспір, Жан-Батіст Мольєр, Йоганн Вольфганг Гете, Л.М. Толстой, І.Я.Франко - не тільки видатні майстри мистецтва, але й визначні дослідники його таємниць.

Особливо важливе практичне значення мають естетичні знання щодо основ для наукового вирішення проблем художньої творчості. Ці знання сприяють не тільки визначенню певних аспектів закономірностей

художнього відображення об'єктивної дійсності художником, але й допомагають визначити його талант і світогляд.

Знання природи естетичного компонента свідомості має практичне значення як для творців художніх цінностей та діячів мистецтва, так і для тих працівників, які залучають людей до емоційного сприйняття художніх цінностей, адже результати художньої творчості - твори мистецтва - справляють виховний вплив завдяки вмінню людей сприймати художні твори.

Митці в процесі творчості мусять зважати на гносеологічні та психофізіологічні основи сприйняття творів, чинники, від яких залежить повноцінність їх засвоєння, що безпосередньо позначається на тому, як їхні твори виконують пізнавальну та виховну функції. Значне морально-етичне навантаження має і проблема творчої, професійної освіти, виховання митця. Адже так було колись, і так є нині, що митці формуються в конкретних творчих майстернях, творчих лабораторіях відомих людей.

Етичні проблеми творчості спрямовують нашу увагу і на взаємодію естетики й психології. Теоретичні інтереси цих наук є загальними стосовно питань, що пов'язані із з'ясуванням специфіки естетичного почуття, процесу творчості, становлення обдарованості, талановитості, геніальності¹³. Естетика і психологія перетинаються при вивченні специфіки сприймання художнього твору.

Естетика виступає як загальна теорія мистецтва, і саме в цьому аспекті перехрещуються інтереси естетики й мистецтвознавства, яке, своєю чергою, теоретично взаємодіє з немистецтвознавчими науковими дисциплінами, методологічні підходи, спостереження і висновки яких мають істотне значення для комплексного вивчення мистецтва. З цього погляду особливо значущими є, наприклад, психологія художньої творчості, соціологія мистецтва, культурологія, семіотика тощо.

¹³ Естетика: конспект лекцій / О. В. Колеснікова, Н. Г. Межова; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. Х.: 1998. 152 с.

Естетичні принципи, на які спирається той чи інший митець у своїй творчій діяльності, не байдужі людині, бо свої твори художники завжди створюють для неї. Вона спрямовує розвиток мистецтва, і в цьому полягає її велике значення. Естетика надає знання митцям, сприяє свідомому ставленню до художньої творчості. Не тільки художнику потрібна естетика, вона необхідна і суспільству, що сприймає мистецтво, — читачу, глядачу, слухачу; естетика несе знання людям, дозволяє познайомитися з основними властивостями і законами розвитку естетичних явищ, з різними естетичними концепціями тощо. У цьому розкривається пізнавальна функція естетики.

Естетика виховує особистість, її смак. Вона розвиває її естетичну свідомість, допомагає по-справжньому сприймати мистецтво. Сприяючи формуванню певних естетичних поглядів, ідеалів, уявлень, дана наука орієнтує у світі естетичних цінностей, викликає ціннісні уявлення, якими люди можуть користуватися у своїй практичній діяльності. Таким чином, вона відіграє виховну роль у житті суспільства. Узагальнюючи результати дослідження естетичних явищ, які дає, наприклад, мистецтвознавство, естетика, в свою чергу, впливає на його розвиток. Вона розкриває головні принципи пізнання естетичних об'єктів, визначає шляхи їх дослідження. Отже, естетика виконує і методологічну функцію.

Знання естетики потрібне не тільки митцю, який пише картину, а й швецю, який шиє костюм, і столяру, що виготовляє шафу, і інженеру, який створює автомобіль, оскільки пізнання та перетворення світу вони здійснюють за законами краси. Естетика заслуговує на увагу людини, адже вона дає знання, як поводитися у світі (етикет), як одягатися зі смаком, як красиво і зручно організувати своє робоче місце (дизайн); сприяє розвитку духовного світу особистості і допомагає використовувати на практиці естетичне знання.

Наука естетика надає людині знання, формує творчі якості, потребу сприймати красу і отримувати від неї насолоду, бажання спілкуватися з мистецтвом і розуміти його.

РОЗДІЛ 2 ЕТИКА ТА ЕСТЕТИКА У ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ

2.1 Етичний вимір службової діяльності публічних управлінців

Характеризуючи особливості професійної діяльності публічного службовця: етичний вимір, варто зазначити, що державна служба є найважливішим інститутом державного управління, реалізує на практиці функції органів державної влади, забезпечуючи дотримання конституційних норм і гарантій, діє в широкому спектрі суспільного життя. Державна служба - це спеціально організована професійна діяльність громадян з метою реалізації конституційних цілей, завдань та функцій держави¹⁴.

Прийняття на державну службу передбачає «гідну поведінку, чесність, почуття гідності та обов'язку, оскільки державному службовцю покладається велика довіра суспільства. При цьому влада створює певні можливості для зловживання та використання службового становища в корисливих цілях. Тому кандидат на посаду державного службовця, прийшовши на державну службу, робить свідомий вибір і погоджується на суворі обмеження як у державній, так і в приватній діяльності, дотримання професійної етики та професійного етикету, оскільки це зміцнює авторитет органів державної влади, підвищує довіру населення до державних інститутів»¹⁵.

Діяльність державного службовця полягає в «об'єктивному процесі його взаємодії з суспільним середовищем. Через свідому діяльність державний службовець вступає в різноманітні взаємодії з іншими людьми, формує власне ставлення до їх діяльності, власні наміри та прагнення. Психічні процеси та властивості державного службовця не виникають самотійно та ізолювано один від одного: вони тісно пов'язані між собою в єдиному акті соціально обумовленої свідомої діяльності особистості, тому

¹⁴ Закон України "Про державну службу" від 10.12.2015 р. № 889-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/889-19>

¹⁵ Василевська Т. Е., Саламатов В. О., Марушевський В. О. Етика державного управління: підручник. Київ: НАДУ, 2015. 204 с.

ефективність залежить від загального розвитку особистості і особливо від напрямку його розуму, почуттів і волі»¹⁶.

Діяльність державних службовців в державних органах має свою специфіку, складну, багатогранну та відповідальну, вимагає спеціальних знань і навичок, максимального наближення до реалій життя, до конкретних практик. Тому в контексті організації діяльності державного службовця виділяють ряд особливостей, які характеризують роботу державного службовця (рис.2.1.).

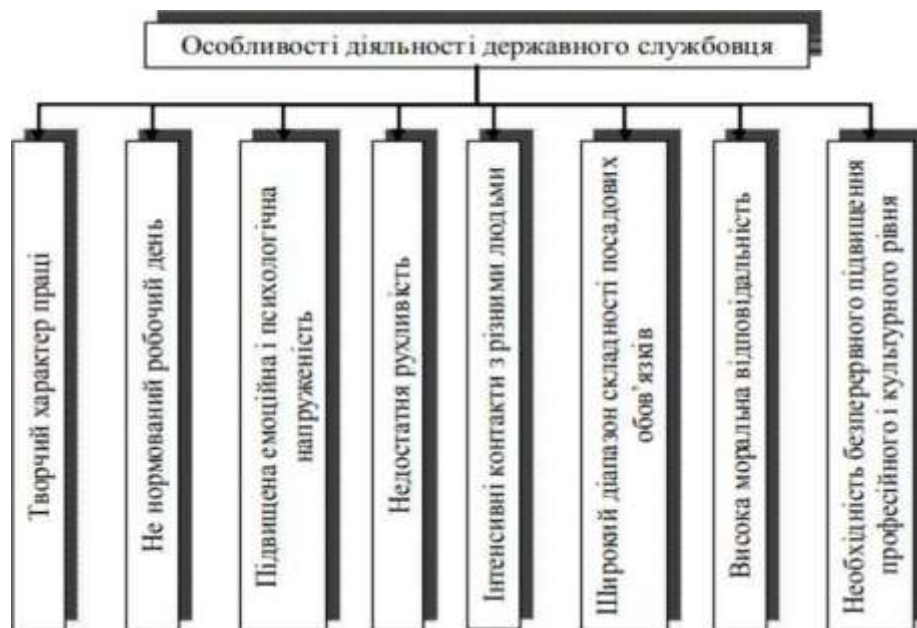

Рис.2.1. - Особливості діяльності державного службовця

Основою права є мораль, а через те, що державна служба діє на засадах верховенства права, тому професійна діяльність державного службовця безумовно ґрунтується на моральних нормах.

Етика державних службовців - це форма етики, в якій на основі вивчення професійної моралі державних службовців конкретизуються цінності, норми, моральні аспекти поведінки, відносини між людьми в

¹⁶ Кучера Я.В., Білецька І.М. Етика публічного службовця як засіб запобігання та протидії корупції. Збірник тез доповідей науково-практичної конференції «Економіко-фінансові механізми здійснення соціально-економічного розвитку України», 1 червня 2021 року. Івано-Франківськ : НАІР, 2021. С. 42-44.

процесі державного управління та даються практичні рекомендації щодо основа цієї діяльності¹⁷.

Професійна мораль державних службовців - це особливості моральної свідомості, взаємин, поведінки людей, які обумовлені діяльністю державної служби.

Є. М. Хриков відмічає, що «етику державного службовця також можна визначити як співвідношення між цілями та засобами державного службовця і конкретно людськими цілями. Це визначення несе значне смислове навантаження і дозволяє переглянути предмет цієї професійної етики, спираючись на шкалу «конкретно людських цілей» і порівнюючи з цією шкалою засоби реалізації будь-якого наміру, ставлення, дії»¹⁸.

Етику державних службовців можна розглядати як критерій службової діяльності оскільки всі службові дії державного чиновника «мають моральне значення і як моральний стимул особистісного розвитку»¹⁹.

Поняття «етика публічного службовця» розглядається як «професійна мораль» і галузь етичного знання, що «вивчає професійну мораль публічних службовців, обґрунтовує ціннісні орієнтації, норми, моральні аспекти поведінки та взаємовідносин між людьми у процесі здійснення державної управлінської діяльності та надає практичні рекомендації, зорієнтовані на цю діяльність»²⁰.

Тобто «професійна етика», як і будь який науковий напрямок розвитку соціальних знань, вона має різні рівні, а саме, теоретичний, емпіричний та практично-прикладний. Головним стрижнем професійної етики, публічного службовця, є обґрунтування моральних (етичних) кодексів.

¹⁷ Василевська Т.Е. Особистісні виміри етики державного службовця: монографія. К.:НАД, 2008. 334с.

¹⁸ Хриков Є. М. Етична система публічної служби України. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2020. № 3. URL : http://www.dy.myka.com.ua/pdf/3_2020/8.pdf

¹⁹ Панфілова Т.О. Етика державного управління: методичні рекомендації. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2011. 44с.

²⁰ Кучера Я.В., Білецька І.М. Етика публічного службовця як засіб запобігання та протидії корупції. Збірник тез доповідей науково-практичної конференції «Економіко-фінансові механізми здійснення соціально-економічного розвитку України», 1 червня 2021 року. Івано-Франківськ : НАІР, 2021. С. 42-44.

Таким чином, етика державної служби тісно пов'язана із соціальною структурою конкретного суспільства і нею чітко визначена. Зазвичай це відображає традиційні уявлення суб'єктів компанії про становище їхньої компанії в цілому тощо. Водночас етика державної служби є поєднанням універсальних правил, що діють у всьому цивілізованому світі.

Проблема професійної етики державного службовця пов'язана з тим, що його діяльність має відповідати не лише положенням конституції та чинного законодавства, а й моральним принципам та нормам. Водночас Етичний кодекс, якого повинні дотримуватися державні службовці, не тільки базується на загальноприйнятій моралі, а й конкретизує його вимоги відповідно до специфіки службової діяльності, надзвичайних обов'язків та покладених на них повноважень²¹.

Норми моралі є універсальними нормами регулювання суспільних відносин, тому, безумовно, державна служба нерозривно пов'язана з мораллю, етикою, естетичним виглядом державного службовця.

Професіоналізм та працездатність державного службовця є показником його морального духу, вірності професійній професії та обов'язку. Саме поєднання високої професійної компетентності та морального стану державних службовців створює умови для найбільш ефективного впливу державної служби на реальне життя громадян.

Етика відносин з державними службами в більш широкому сенсі є практико-освітнім та регульованим ефектом. Через критичний аналіз моральної свідомості учасників цих відносин, який дійсно працює, виявляється ступінь відповідності існуючих правових та моральних відносин.

Етичні вимоги до державних службовців є дуже важливими, оскільки є невід'ємною частиною програми соціального управління, тому врахування

²¹ Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку: прийнятий 34-ю сесією Генеральної асамблеї ООН 17 груд. 1979 р. // Документ ООН А/34/46, ООН, 1980. -С. 208-240.

морально-психологічного рівня розвитку суспільства впливає на виконання управлінських рішень, тобто на ефективність державної служби в цілому.

Звісно, державний службовець несе персональну відповідальність за свої дії. Така відповідальність передбачає, що суб'єкт цієї відповідальності має власні морально-етичні установки та переконання. З цієї точки зору професіоналізм і результативність державного службовця є показником його морального духу, відданості своїй професійній професії²².

Отже, варто зауважити, що державна служба як інститут культури - це «такий рівень розвитку державної служби, на якому компетентність, професіоналізм, моральні принципи державних службовців повинні втілювати цей рівень, створювати умови для її найбільш ефективного впливу на реальне життя. Кар'єра державного службовця-це свідомо обраний шлях кар'єрного зростання, прагнення досягти певного статусу-соціального, робочого, кваліфікаційного, професійного, що сприяє самоствердженню державного службовця як особистості та самореалізації як громадянин у суспільних відносинах»²³.

Сутністю успішної кар'єри державного службовця є позитивна динаміка професійного розвитку в контексті його просування по службі, яка пов'язана з набуттям професіоналізму, досвіду та ділової активності в межах займаної посади та передбачає реалізацію особистісного потенціалу, економічне зростання. і статус. Успіх у кар'єрі залежить насамперед від особистого потенціалу людини, який у свою чергу залежить від певних якостей. Серед якостей особистості державного службовця в контексті побудови успішної кар'єри виділяють такі: енергійність; професіоналізм; ефективність; відповідальність; спілкування; ініціативність; творчість.

Отже, охарактеризувавши особливості професійної діяльності публічного службовця: етичний вимір, варто зазначити, що визначаючи рівень професіоналізму державного службовця, необхідно оцінити його

²² Рудакевич М. І. Професійна етика державних службовців: теорія і практика формування в умовах демократизації державного управління : монографія. Тернопіль : АСТОН, 2007. 400 с.

²³ Битяк Ю. П. Державна служба в Україні: організаційно-правові засади: монографія. Х.: Право, 2005.С. 175.

особистісно-професійні необхідні моральні якості та його дотримання професійно-етичних принципів, норм і стандартів поведінки.

2.2 Етикет - як естетичний прояв етичної поведінки державного службовця

Сучасний державний службовець повинен виконувати свої професійні обов'язки в умовах ринкової економіки та постійних змін в суспільстві. Важливо, щоб він не тільки розумів сутність соціально-економічних та державно-управлінських процесів, але й міг працювати з інформацією, планувати та прогнозувати свою діяльність, вибирати правильну стратегію та тактику поведінки. Крім того, він повинен вміти взаємодіяти з людьми та будувати ефективну комунікацію.

Результативність роботи будь-якої соціальної організації значною мірою залежить від бажання та вміння людей співпрацювати та від правильної побудови комунікації. Тому державний службовець повинен виконувати певну професійно-рольову поведінку в системі загальносуспільної та професійної комунікації та відповідати очікуванням громадян. Він має бути високоморальною людиною та дотримуватись моральних критеріїв та параметрів, які визначаються службовою, діловою та професійною етикою. Ця етика не тільки виконує функцію морального судження, але й дозволяє збалансувати етичні проблеми в управлінні та в будь-якій професійній сфері²⁴.

Зростаючі вимоги суспільства до державних службовців створюють передумови для створення сприятливих умов для їхньої діяльності та встановлюють високий рівень відповідальності за їхні дії та морально-етичну поведінку. Правовий порядок та щоденна практика законності значною мірою залежать від поведінки державних службовців, їхнього ставлення до

²⁴ Радов Д. Професійна етика державного службовця. Новий колегіум. Організація та URL: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/soc_gum/novkol/2011_2/105.pdf.

роботи та способу життя, оскільки широке соціальне оточення постійно формує свою думку про них та органи державного управління в цілому.

Професійно-комунікативна діяльність державних службовців регулюється державними документами та посадовими інструкціями у сфері державного управління. У цьому контексті важливим є закріплення в соціально-правовому інституті державної служби етики державного службовця як окремого інституту, а також встановлення системи етичних цінностей як стандартів професійної діяльності державних службовців на всіх рівнях державного управління²⁵.

Певні узаконені етичні норми є узагальненням стандартів поведінки та доброчесності державних службовців і спрямовані на зміцнення престижу та репутації державних службовців, підтримку їхньої честі й гідності, а в кінцевому підсумку – на підвищення авторитету Української держави.

У публічному управлінні, службовці повинні проявляти гідну поведінку, чесність, почуття честі та обов'язку, оскільки на них покладається величезна суспільна довіра. Однак, у владних органах можуть створюватися можливості для зловживань та використання службового становища в корисливих цілях. Тому, службовці повинні свідомо вибирати виконання своїх обов'язків та погоджуватися на суворі обмеження як в публічній, так і приватній діяльності.

Для забезпечення дотримання високих норм етики та моралі в публічному управлінні, службовці повинні дотримуватися вимог професійної етики та професійного етикету. Вони повинні проявляти безпристрасність, відповідальність, такт, високу культуру та манерності, що є важливою умовою демократичного державного управління та сприяє зміцненню авторитету органів влади.

Нормативно-правове законодавство у сфері публічного управління регулює високі норми етики та моралі, що допомагає забезпечити

²⁵ Морально-етичні засади розвитку державної служби України: європейський та вітчизняний досвід : наук. розробка / кол. авт. С. М. Серьогін, О. В. Антонова, І. В. Хожило та ін.; за заг. та наук. ред. проф. С. М. Серьогіна. К. : НАДУ, 2008. 48 с.

дотримання їх службовцями. Такі норми є важливим елементом підтримання довіри громадськості до владних органів та сприяють зміцненню демократії та правової держави.

Естетичним виявом моральності професійної етики є етикет, що втілює у собі сполучення культури моральної свідомості та поведінки. Взаємозв'язок між етикою та етикетом полягає в тому, що їх знання надають людині чіткі орієнтири для вибору свого ставлення в конкретних ситуаціях. Кожна проблема, пов'язана з етикетом, вирішується в контексті етичних норм, що діють в певній соціальній групі.

Одна з функцій ділового етикету - об'єднати людей різних соціальних статусів, поліпшити їх взаєморозуміння та взаємоповагу. Важливою умовою демократичного державного управління, яке було б поважним у суспільстві, є неупереджені державні службовці, які мають сучасні професійні знання та діють в рамках закону.

Етикет тісно переплітається з життям суспільства та є частиною його культури. Етикет взаємин, який узагальнює та розвиває духовну культуру людства, є логічним виразом кращих норм та правил поведінки. Він відображає обов'язковість повсякденного пошани до людей, незалежно від їхньої посади чи соціального статусу. Поводження з жінкою, дитиною, повага до старших, правила спілкування, столової етикет, дотримання вимог щодо одягу та інше - усе це відображає загальні уявлення про гідність та самоповагу людини, а також норми взаємин у різних сферах життя.

Правила етикету є зовнішнім проявом поваги та ввічливості до людини. Дотримання етикету свідчить про внутрішню гармонію та зовнішню культуру особистості, що насправді притаманні вихованим, інтелігентним, ввічливим та люб'язним людям²⁶.

Науковці вважають, що термін "етикет" походить з французької мови (фр. "etiquette" - ярлик, етикетка). У широкому розумінні, етикет є важливою

²⁶ Естетика: Підручник / За заг. ред Л. Т. Левчук. 3-тє вид., допов. і переробл. К.: Центр учбової літератури, 2010. 520 с

складовою загальнолюдською культурою та мораллю, яка сформувалася протягом багатьох століть. Він включає уявлення про добро, справедливість, людяність, ввічливість, тактовність, повагу та красу. Найоптимальнішим визначенням етикету є трактування його як сукупності усталених норм взаємодії та правил ввічливості, що стосуються зовнішнього прояву ставлення до людей, історично склалися, властиві для певної спільноти й прийняті як норма взаємодії в різних життєвих ситуаціях.

Головне завдання етикету полягає в сприянні найбільш адекватному відображенню глибинних моральних почуттів людини, забезпеченні психологічного комфорту від взаємодії та викликанні у відповідь доброзичливості та ввічливості²⁷.

У зв'язку з активним розширенням ділових зв'язків на всіх рівнях, дотримання принципів етикету набуває особливої актуальності, виступаючи гарантом взаєморозуміння між представниками різних соціальних прошарків. Дотримання принципів етикету допомагає уникнути неприємностей та ніяковості, які можуть виникнути внаслідок незнання або невміння застосовувати етикетні знання та навички.

Сьогодні помітний виражений дефіцит елементарної ввічливості та вихованості в сучасному суспільстві, особливо в ділових стосунках, необхідний аналіз етикету для визначення його важливості у вдосконаленні взаємин в системі державної служби та створенні культурного середовища співіснування та співпраці на різних рівнях комунікації.

У сфері комунікативної діяльності працівника державних органів етикет набуває особливого значення. Виконуючи свої службові обов'язки, державний службовець стає об'єктом уваги інших: його манери ходи, вітання, спосіб сидіння, мовлення, слухання, запитання та відповіді - все це привертає увагу суспільства, вказує на його відповідність займаній посаді.

²⁷ Проценко О. П. Етикет в просторі практичної філософії. Х., 2002.

Морально-етичну базу етикетних стосунків управлінця з громадськістю формують знання та дотримання обов'язків державного службовця. Це стаття 8 ЗУ «Про державну службу»²⁸:

1) дотримуватися Конституції та законів України, діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України;

2) дотримуватися принципів державної служби та правил етичної поведінки;

3) поважати гідність людини, не допускати порушення прав і свобод людини та громадянина;

4) з повагою ставитися до державних символів України;

5) обов'язково використовувати державну мову під час виконання своїх посадових обов'язків, не допускати дискримінацію державної мови і протидіяти можливим спробам її дискримінації;

6) забезпечувати в межах наданих повноважень ефективне виконання завдань і функцій державних органів;

7) сумлінно і професійно виконувати свої посадові обов'язки;

8) виконувати рішення державних органів, накази (розпорядження), доручення керівників, надані на підставі та у межах повноважень, передбачених Конституцією та законами України;

9) додержуватися вимог законодавства у сфері запобігання і протидії корупції;

10) запобігати виникненню реального, потенційного конфлікту інтересів під час проходження державної служби;

11) постійно підвищувати рівень своєї професійної компетентності та удосконалювати організацію службової діяльності;

²⁸ Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/889-19>

12) зберігати державну таємницю та персональні дані осіб, що стали йому відомі у зв'язку з виконанням посадових обов'язків, а також іншу інформацію, яка відповідно до закону не підлягає розголошенню;

13) надавати публічну інформацію в межах, визначених законом.

У Законі є ряд положень, які хоча прямо і не вказують на моральність та етику поведінки державного службовця, але безпосередньо пов'язані з проявом етикету. Стаття 36 "Присяга державного службовця" є одним з ключових засобів забезпечення законності та моральності в діяльності державних службовців. Вона є фундаментом виконання обов'язків на державній службі, стержнем моральних дій службовця та запорукою встановлення та формування довірливих відносин між службовцем і громадянами. "Усвідомлюючи свою високу відповідальність, урочисто присягаю, що буду вірно служити Українському народові, дотримуватися Конституції²⁹ та законів України, втілювати їх у життя, поважати та охороняти права, свободи і законні інтереси людини і громадянина, честь держави, з гідністю нести високе звання державного службовця та сумлінно виконувати свої обов'язки"³⁰.

Антикорупційне законодавство є важливим нормативним інструментом для формування морально-етичної поведінки та прояву етикету управлінця. У Законі України "Про запобігання корупції" від 14.10.2014 № 1700-VII міститься розділ VI "Правила етичної поведінки", який регулює вимоги до поведінки осіб, включаючи додержання вимог закону та етичних норм поведінки³¹. Зокрема, зазначено, що "під час виконання своїх службових повноважень службовці зобов'язані неухильно додержуватися вимог закону та загальноновизнаних етичних норм поведінки, бути ввічливими у стосунках з громадянами, керівниками, колегами і підлеглими".

²⁹ Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

³⁰ Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/889-19>

³¹ Закон України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 № 1700-VII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>

Високі стандарти етикету та прояву етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування закладають "Загальні правила етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування", затверджені наказом Національного агентства України з питань державної служби від 05.08.2016 № 158³². Ці правила встановлюють вимоги, якими службовці зобов'язані керуватися під час виконання своїх посадових обов'язків. Вони ґрунтуються на положеннях Конституції України, законодавства про державну службу, службу в органах місцевого самоврядування та сфері запобігання корупції. Метою цих правил є зміцнення авторитету державної служби та служби в органах місцевого самоврядування, підвищення репутації державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування, а також інформування громадян про норми поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування стосовно них. У правилах чітко сказано, що поведінка державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування має забезпечувати довіру суспільства до державної служби та служби в органах місцевого самоврядування.

Норми комунікативного етикету вказують, як слід поводитись державному службовцю у різних службових ситуаціях та яку поведінку очікувати від колег, начальника чи підлеглих. Етикет виступає певним стандартом для кожного члена колективу, допомагаючи їм несвідомо вибирати ввічливу та коректну поведінку відповідно до ситуації та очікувань оточуючих, уникати незручних чи скрутних ситуацій та ускладнень у взаємини. Дотримуючись визначених правил етикету, кожна сторона комунікативного процесу посилює впевненість у правильності своїх дій, збільшує самоповагу та створює почуття психологічного комфорту.

Етикет на державній службі визначає правила соціальної поведінки у професійній взаємодії в конкретній організації чи структурі. Це система норм

³² Загальні правила етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування: Наказ Національного агентства України з питань державної служби від 05.08.2016 № 158. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1203-16>

та атрибутів ділового етикету, що відображають вимоги до естетики внутрішнього середовища організації, стилю та стандартів ввічливого спілкування, способу ведення справ з суб'єктами зовнішнього оточення, дотримання зовнішнього вигляду та заходи щодо формування іміджу організації.

Комунікативний етикет є засобом регуляції взаємовідносин між людьми, які спілкуються. Він повинен забезпечувати нормативну регуляцію процесу комунікації рівних за соціальним статусом партнерів шляхом констатування і підтвердження їх позицій, а також зберігати і підтримувати певну "нерівність" комунікативних партнерів для забезпечення належної субординації і дисципліни³³. Таким чином, етикет у службовій діяльності сприяє зближенню людей з різними соціальними статусами, поліпшенню взаєморозуміння та спонуканню взаємоповаги.

У наш час для державного службовця важливо не лише знати правила етикету, але й розуміти його сутність та зміст, тобто освоїти основні принципи, за якими має вибудовуватися його майбутня поведінка у конкретних ситуаціях. Основні принципи службового етикету, які є надзвичайно важливими у комунікативній діяльності державних службовців, включають знання та дотримання основних принципів сучасного етикету.

Дотримання цих принципів дозволяє зробити вчинки та форми поведінки естетично привабливими, впевнено орієнтуватися у будь-якій діловій, професійній та нестандартній ситуації, уникати неприємностей та помилок під час комунікативної взаємодії. Це дозволяє оточуючим не сумніватися у вихованості, високій культурі, тактовності й ввічливості державного службовця і не завдає шкоди його особистому іміджу та іміджу державної установи.

³³ Нижник Н. Р. Ділове спілкування у сфері державного управління. Хмельницький. 2005. 196 с.

Для повноцінного оволодіння комунікативним етикетом необхідно, щоб у державного службовця успішно формувались і розвивались такі аспекти³⁴:

1. Знання: включають в себе не лише факти, поняття та закони, а й професійну інформацію, що є важливим критерієм ефективності службової діяльності. Систематичне оновлення, поповнення та закріплення знань, а також система самоосвіти відіграють ключову роль у формуванні знань державних службовців.

2. Уміння: залежать від здібностей особистості втілювати здобуті знання в практику, вирішення управлінських проблем, а також від характеру управлінської діяльності та рівня комунікації.

3. Навики: вже доведені до автоматизму вміння, які формуються у практичній діяльності та дозволяють діяти ефективно та без помилок у типових комунікативних ситуаціях.

4. Досвід: як результат практичної діяльності, накопичений роками, що відображає рівень оволодіння «секретами» комунікації та ефективного їх застосування на практиці.

Навіть найкращі знання, вміння та навики етикетних правил не можуть гарантувати правильність поведінки службовця, якщо він не вміє їх втілювати в своєму щоденному житті. Постійна саморозвиток, удосконалення, спостережливість та бажання бути кращим – ось ключ до успіху як у професійному, так і в особистому житті.

Організаційна поведінка державного службовця в сучасних умовах породжує нові ситуації взаємодії та постійно вносить нові етикетні вимоги, правила та норми. Реальне життя складне й багатогранне, і в ньому трапляються ситуації, які досить важко передбачити навіть у найповнішому зведенні правил етикету.

³⁴ Кушнірюк В.М. Комунікативний етикет державного службовця: Навчальний посібник. К.: ТОВ «СІК ГРУП УКРАЇНА», 2013. 184с.

Сучасний етикет не є принципово догматичним, він передбачає можливість вибору людської поведінки. Відповідно до нових соціальних умов життя, норми етикету можуть і повинні змінюватись. Проте, у всіх життєвих ситуаціях державному службовцю постійно треба вчитися взаємодіяти з навколишніми, йти в ногу з часом, вишукувати ефективні способи співпраці, щоб гідно виправдовувати очікування громадськості.

2.3 Естетична організація культури праці державного службовця

Організація культури діяльності управлінця - важливий формат ефективності праці службової діяльності. Переважна більшість державних службовців працюють в офісних приміщеннях, передбачених для виконання професійних обов'язків. На жаль, на практиці установи державної служби не завжди повною мірою відповідають вимогам, що відповідають елементарним умовам праці службовців в кабінетах та офісах, що у більшості випадків пов'язано з наявним фондом приміщень, складним розміщенням, фінансовими можливостями і необізнаністю з цього питання. Подекуди приміщення, де працюють державні службовці розташовані у підвальних, складських, тісних, мало освітлених і погано провітрюваних приміщеннях, і не є рідкістю для сьогодення.

Тому роботодавці повинні дбати про створення належних, комфортних, безпечних і здорових умов праці для таких працівників, що передбачено Конституцією України (ч. 4 ст. 43)³⁵, ст. 153 Кодексу законів про працю України, ст. 6 та ч. 1 ст. 13 Закону України “Про охорону праці”.

Організація робочого місця державного службовця є важливим аспектом управління працею, що передбачає раціональний розподіл та співпрацю між працівниками, вибір оптимальної системи та методів праці, підбір та розташування персоналу, автоматизацію управлінських процесів.

³⁵ Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

Раціональна організація робочих місць сприяє створенню умов для високопродуктивної праці, якісного виконання посадових обов'язків та забезпечення належних умов праці для державних службовців³⁶.

Організація робочого місця як процес формування виробничого середовища для працівника є обмеженим у часі. Після створення матеріально-технічної бази робоче місце починає функціонувати, проте воно потребує постійного контролю та підтримки для забезпечення продуктивної діяльності державного службовця.

Робоче місце - це просторова зона дії, оснащена технічними засобами, в якій здійснюється трудова діяльність працівника або групи працівників.

Слід відрізнити поняття робоча зона і робоче місце, робоча зона — частина робочого місця, обмежена крайніми точками досяжності рук чи ніг працюючого із зміщенням на один-два кроки від центру робочого місця.

На робочому місці розміщуються знаряддя, предмети і продукти праці, тому границі робочого місця повинні забезпечити можливість виконання всіх дій технологічного процесу. Робоче місце (РМ) – це оснащений технічними засобами простір, де здійснюється діяльність виконавця. Організацією РМ називається система заходів щодо оснащення РМ засобами і предметами праці і розміщенню їх у визначеному порядку. Правильна організація РМ сприяє підвищенню продуктивності праці. Організація робочого місця включає:

- облік психофізіологічної сумісності виконавця і засобів праці;
- аналіз антропометричних характеристик людини для вибору ергономічно-обґрунтованого робочого положення і робочих зон;
- раціональну компановку РМ;
- облік факторів зовнішнього середовища, у тому числі соціально-психологічного її аспекту³⁷.

³⁶Кушнірюк В.М. Організація діяльності державного службовця : курс лекцій. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2012. 544 с.

³⁷ Круп'як Л.Б. Організація діяльності державного службовця: Навч. посібник. Тернопіль: Крок. 2015. 243с

Робоче місце в державному органі є основною ланкою його організаційної структури, обмеженим простором, спеціально підготовленим і обладнаним усім необхідним для ефективної трудової діяльності одного працівника чи групи працівників. Робоче місце є невід'ємною частиною організації діяльності державного службовця. Воно є зоною трудової діяльності одного або декількох працівників на обмеженій ділянці площі, оснащеною необхідними засобами для виконання посадових обов'язків. Кожне робоче місце взаємодіє з іншими робочими місцями та структурними підрозділами згідно з встановленими принципами поділу та кооперації праці.

Функціональне призначення робочого місця і змісту праці є важливим етапом організації робочого місця, оскільки від якості його вирішення залежать усі наступні етапи створення. У процесі свого функціонування робоче місце використовує різноманітні ресурси та потребує уваги з боку керівників та допоміжних служб.

Вимоги до організації робочих місць можна згрупувати таким чином: інформаційні, економічні, енергономічні, гігієнічні, естетичні, технічні, організаційні³⁸.

Інформаційні вимоги — це комплекс заходів з інформаційного забезпечення робочого місця, до яких відносять:

- визначення обсягів і структури інформації, яка надходить на робоче місце, обробляється на ньому, створюється і передається на інші робочі місця;
- проектування інформаційних потоків, до системи яких входить робоче місце та ін.

Економічні вимоги передбачають таку організацію робочого місця в апараті, управління, при якій витрати на утримання робочого місця мінімальні, проте достатні для його функціонування. Доцільно також перевірити робоче місце за критерієм оптимальності: ефект від діяльності

³⁸ Круп'як Л.Б. Організація діяльності державного службовця: Навч. посібник. Тернопіль: Крок. 2015. 243с.

працівника на робочому місці повинен перевищувати витрати на утримання робочого місця і працівника.

Ергономічні вимоги вивчаються та формулюються новою галуззю науки, з'явилася порівняно недавно у зв'язку з новими вимогами виробництва та управління — ергономікою.

Ергономіка виникла на межі технічних наук, психології, фізіології, гігієни. Ця наукова дисципліна використовує також дані анатомії, антропометрії, біофізики, токсикології. Ергономіка — галузь науки, яка вивчає функціональні можливості людини в трудових процесах з метою створення для неї оптимальних умов праці, які, роблячи її високопродуктивною та надійною, разом з тим забезпечують людині необхідні зручності та зберігають її сили, здоров'я та працездатність. Отже, все що оточує працюючу людину, створюючи її робоче середовище, — меблі, приміщення, устаткування, машини, механізми та інші знаряддя праці, — повинно відповідати вимогам ергономіки та бути максимально пристосованими до людини, до її фізичної, фізіологічної, естетичної природи.

Ергономічні вимоги пов'язані зі створенням для людини оптимальних умов праці, що роблять її високопродуктивною та надійною і водночас забезпечують людині необхідні зручності, зберігаючи сили, здоров'я та працездатність. Таким чином, усе, що оточує людину, котра працює, створюючи їй відповідне робоче середовище, — меблі, помешкання, устаткування, машини, механізми та інші знаряддя праці — має відповідати вимогам ергономіки (наука про функціональні можливості людини в трудових процесах) і бути максимально пристосованим до людини, до її фізичної, фізіологічної, естетичної природи.

Гігієнічні вимоги — це вимоги до освітлення робочих місць, повітрообміну, температурного режиму, вологості, шуму та інших факторів середовища, які впливають на здоров'я і працездатність людини. Оскільки ці вимоги відносять у цілому до виробничого середовища працівників апарату

управління, а не тільки до окремого робочого місця, то вони розглядаються далі окремо.

Естетичні вимоги — це елементи зовнішнього оформлення середовища, в якому працює людина, а саме: зовнішній вигляд приміщення та знарядь праці, їх кольорова гама, наявність квітів в інтер'єрі тощо.

Технічні вимоги — це науково обґрунтовані параметри знарядь праці, устаткування та проходи до інших робочих місць і т.д.

Організаційні вимоги — процес багатогранний і складний, спрямований на забезпечення оптимального поєднання інтересів учасників виробництва, створення необхідних умов для ефективного функціонування засобів виробництва.

Особливе значення має організація робочих місць управлінського персоналу, оскільки вимагає окремих службових кабінетів і раціонального їх розміщення. У проектуванні та організації робочого місця мають брати участь фізіологи праці, технологи, психологи, гігієністи праці та інші допоміжні служби.

Основні вимоги до організації робочого місця:

- на робочому місці постійно має бути все необхідне для безперервної та високопродуктивної роботи;
- територія робочого місця має бути такою, щоб працюючий у нормальних умовах виробничого процесу не робив жодного зайвого руху і у той самий час був вільний в кожному виробничо-необхідному русі;
- для економії часу та зусиль працівника кожний елемент оснащення робочого місця має бути розташований на місці його безпосереднього застосування;
- кожний елемент робочого місця має бути раціонально розташований відносно інших елементів та працюючого, щоб він міг будь-коли легко дістати будь-яке знаряддя;
- точка функціонування та лінії руху працівника мають бути визначені ретельно, з урахуванням умов економії часу, зусиль і вимог фізіології праці.

Удосконалення робочого місця здійснюється на основі антропометричних даних, даних біомеханіки та даних про перебіг психофізіологічних процесів на основі відчуття комфорту.

Щоб робоче місце було зручним, воно має відповідати антропометричним даним працюючого. Середні антропометричні дані обчислюють за великою кількістю вимірювань основних антропометричних показників різних груп населення. Вони використовуються при конструюванні робочих місць на виробництві. За антропометричними даними виокремлюють дві основні зони виконання трудових операцій — максимальну та оптимальну зони досяжності рук.

До психофізіологічних показників належать також естетичні фактори. Як свідчить практика, на підприємствах, де проведені заходи з технічної естетики, значно покращились умови праці, зменшилася кількість випадків виробничого травматизму у 2–3 рази, а в окремих місцях навіть у 4–5 разів. Тому оцінка рівня естетичної культури виробництва з позицій охорони праці орієнтує враховувати у планах соціального розвитку підприємства та у підсумках трудової діяльності наступні характеристики: естетичний стан території, виробничих приміщень, застосування функціональних естетичних елементів для запобігання нещасним випадкам, а також спеціальних засобів естетичного впливу для зняття психічного напруження (кімнати психологічного розвантаження, лазні-сауни, гігієнічні душові, молочні бари тощо).

Звернемо увагу на основні санітарно-гігієнічні вимоги до умов праці в офісних приміщеннях службовців³⁹:

1. Планування робочого місця полягає у визначенні площі під кожне робоче місце, взаємному розташуванні робочих місць у службовому приміщенні та розмірів проходів, а також порядку взаємного розташування предметів оснащення в межах робочого місця.

³⁹ Крушельницька Я. В. Фізіологія: і психологія праці: підручник. К.: КНЕУ. 2003. С.12.

Об'єм службового приміщення в середньому на одного працівника має бути не менше 15 м², а площа робочого місця, обмеженого стінами, не менше 4,5 м³. Відстань між робочими місцями повинна бути 0,7 - 0,9 метра. Робочі місця, що взаємодіють у процесі спільної праці, розташовують поряд та забезпечують найкоротший маршрут руху службових документів, іншої інформації. Відповідні робочі місця заборонено облаштовувати у підвальних або цокольних приміщеннях будинків.

2. Планування робочого місця державного службовця передбачає формування відповідних робочих зон. Робоча зона - це простір на стаціонарному робочому місці в горизонтальній чи вертикальній площинах, у межах яких працівник, не переміщуючись, може виконувати роботу. Розрізняють нормальну й максимальну зони. Нормальна робоча зона в горизонтальній площині обмежується уявною дугою, що окреслюється кінцями пальців правої й лівої рук, зігнутих у ліктьовому суглобі при вільно опущеному плечі. Така зона займає близько 1000 мм по фронті і 300 мм у глибину. Тут розташовуються найбільше часто використовувані засоби й предмети праці і виконується основна робота.

Максимальна робоча зона в горизонтальній площині обмежується уявною дугою, що окреслюється кінцями пальців витягнутої руки людини. У цій зоні працівник діє витягнутими руками розташовуються засоби праці, використовувані рідше. Площа, що перекривається при цьому, визначається дугою близько 1500 мм по фронті і 500 мм у глибину.

Плануючи розташування обладнання на робочому столі враховують, що клавіатура, маніпулятор та матеріали, з якими безпосередньо працює державний службовець мають розташовуватися у нормальній робочій зоні. Телефони, інша оргтехніка індивідуального користування, настольна лампа, матеріали і підручна література, скористуватися якою може також виникнути необхідність розташовуються у максимальній робочій зоні. Такий поділ робочої зони забезпечує максимальну доцільність рухів працівника в процесі службової діяльності і раціональність розташування обладнання та

допоміжних матеріалів. В обладнанні приміщень забороняється використання полімерних матеріалів (деревинно-стружкові плити, шпалери, що миються, рулонні синтетичні матеріали, шаруватий паперовий пластик тощо), що виділяють у повітря шкідливі хімічні речовини. Покриття підлоги повинно бути матовим, а поверхня – рівною, неслизькою, з антистатичними властивостями.

3. Розрізняють два способи планування службових приміщень - це кабінетне та загальне планування. Кабінетна система передбачає розміщення груп працівників в окремих кімнатах. При цьому, мінімальна площа одного робочого місця за діючими санітарними нормами складає 4 м². Зальний принцип організації службових приміщень припускає розміщення працівників в одній великій залі. Крім того, має бути обладнана кімната для вживання їжі, відпочинку, психологічного розвантаження.

4. Організація робочих місць державних службовців враховує інтелектуальний характер їх праці, рівень посади, наявність підлеглих, склад і зміст виконуваних посадових обов'язків та функцій, горизонтальні, вертикальні, організаційні та інформаційні зв'язки. Для підтримання високої працездатності та запобігання професійним захворюванням на робочих місцях підтримуються сприятливі санітарно-гігієнічні умови праці, такі як мікроклімат, чисте повітря, хороше освітлення та відсутність надмірного шуму. Так от, значення в організації робочого місця має дотримання нормальної температури та вологості повітря. Так, комфортним є мікроклімат з температурою повітря у зимовий період 18-20 °С, у літній-22-25°С, відносною вологістю у зимовий період 45,0-50,0%, в літній - 50,0-95,0%. У повітрі має бути не більше 0,03 % вуглекислоти, швидкість руху повітря — не більше 0,1 м/с. При недотриманні вказаних показників мікроклімату в офісних приміщеннях робочий день для робітників повинен бути скорочений мінімум на 10%.

Головними вимогами до освітлення робочих місць службовців є: відповідність освітлення характеру зорової роботи; рівномірний розподіл

яскравості на робочій поверхні і відсутність різких тіней; розмір освітлення, постійність в часу (відсутність пульсації світлового потоку); оптимальна спрямованість світлового потоку й оптимальний спектральний склад; електробезпеку всіх елементів освітлювальних установок.

Відомо, що тривала робота за комп'ютером та з документами при недостатньому рівні освітленості може призвести до значного перенапруження зору. Природне освітлення має забезпечувати коефіцієнт природної освітленості (КПО) не нижче ніж 1,5%. Для регулювання рівня освітлення природним світлом бажано застосовувати жалюзі. Робоче місце, обладнане ПК повинно бути розташоване так, щоб уникнути попадання в очі прямого сонячного світла. Штучне освітлення приміщення має бути обладнане системою загального рівномірного освітлення. Застосування світильників без розсіювачів та екрануючих сіток забороняється. Рівень освітленості на робочому столі в зоні розташування документів має бути в межах 300–500 лк.

В приміщеннях для розумової праці передбачено, що рівень шуму не може перевищувати допустимі межі. В офісних приміщеннях нормуються також еквівалентні рівні звуку (для операторів в залах обробки інформації на ПК та операторів комп'ютерного набору – 65 дБА). Для зниження шуму в службових приміщеннях часто використовують звукоізолюючі пристрої.

Вимоги щодо рівня неіонізуючих електромагнітних випромінювань, електростатичних і магнітних полів, а також інтенсивність потоків інфрачервоного та ультрафіолетового випромінювань встановлюються відповідно до ДСанПіН 3.3.2.007-98 і ДСанПіН 3.3.6.096-2002.

5. Важливим і актуальним є принцип службового дизайну - своєрідний естетичний феномен духовної культури працівника. Дизайнерська активність пов'язана з прагненням наблизити естетику дизайну до рівня світових взірців. З огляду на це набуває значення вміння управлінця застосовувати у своїй роботі закони колористики. Про це вміння свідчить насамперед оформлення службового кабінету, в якому працівникові доводиться перебувати іноді чи

не половину доби. Відомо, що кольори по-різному впливають на людину, позначаються на її самопочутті, емоціях, поведінці, навіть можуть призводити до незрозумілої, на перший погляд, зміни пульсу та кров'яного тиску. А знання законів колористики допомагає уникнути стресових ситуацій. Отже, колір, його гармонійність є чинником, стимулятором духовного здоров'я і взагалі окрасою життя. Тому робоче місце, що враховує особисті риси, темперамент працівника, й не порушує природної кольорової гармонії, активізує виконання службового обов'язку.

Забезпечити раціональне колірне рішення службового приміщення - значить забезпечити важливі умови праці, адже колір є засобом створення психологічного комфорту та підвищення продуктивності праці, суттєвим чинником естетичного впливу на людину. Особливу увагу необхідно приділити колірній гармонії офісних приміщень. Найбільш сприятливі для нервової системи світлі, пастельні тони – зеленувато-блакитний, ясно-сірий, золотавий. Яскраві, контрастні поєднання (синій і жовтогарячий, червоний і фіолетовий) викликають втому, роздратування.

У результаті спостережень і досліджень встановлено, що око краще всього сприймає жовто-зелену частоту сонячного спектру, зелений колір є для нього найбільш нормальним: він знижує внутрішньоочний тиск, загострює слух, сприяє нормальному кровонаповненню судин, забезпечуючи найбільш легкі умови для роботи ока.

6. На ефективність праці державних службовців впливає оснащення робочих місць технічними засобами, засобами зв'язку і службовими меблями. Основними видами оснащення робочого місця є⁴⁰:

- основне обладнання, призначене для виконання роботи на даному робочому місці;
- допоміжне обладнання, устаткування;
- канцелярське приладдя;

⁴⁰ Круп'як Л.Б. Організація діяльності державного службовця: Навч. посібник. Тернопіль: Крок. 2015. 243с.

- робоча документація і спеціальна література - інструкції, довідники, посібники;
- організаційне оснащення - робочі меблі, столи, стільці, шафи стелажі;
- засоби безпеки, засоби індивідуального захисту, протипожежної безпеки;
- засоби освітлення, зв'язку та сигналізації;
- господарські засоби.

Засоби оснащення поділяють на постійні та тимчасові. Постійні засоби оснащення є на робочому місці завжди, незалежно від виду та характеру робіт. Тимчасові, на відміну від постійних, надаються робочому місцю для проведення одноразових або випадкових робіт.

7. Ефективність діяльності державного службовця в значній мірі залежить від того, наскільки його робоче місце відповідає посадовим обов'язкам та вимогам сучасних інформаційних технологій. Для цього робоче місце державного службовця оснащується комп'ютерною технікою, а структурні підрозділи забезпечуються факсом, ксероксом, телефонним та електронним зв'язком. Створюються автоматизовані робочі місця (АРМ) у вигляді системи методичних, технічних та програмних засобів з використанням ПЕОМ останніх поколінь.

У приміщеннях, де здійснюється робота з комп'ютерами, щодня має проводитися вологе прибирання з метою недопущення запиленості підлоги та меблів. Також, приміщення для роботи з персональними комп'ютерами мають бути обладнані системами опалення, кондиціонування повітря, або припливно-витяжною вентиляцією.

Використання державними службовцями засобів сучасної оргтехніки сприяє підвищенню оперативності праці та зниженню її трудомісткості. До такої групи засобів належать: засоби складання документів; засоби копіювання й розмноження документів, ручки, олівці; засоби обробки й оформлення документів: різальне, устаткування, що склеює й скріплює,

адресувальні пристрої, машини для нанесення захисного покриття; засоби збереження документів: засоби скріплення документів, різного роду картотеки, спеціальні шафи й стелажі для збереження документів, магнітні стрічки, машини для знищення непотрібних документів; засоби виконання обчислювальних операцій: лічильно-довідкові лінійки, калькулятори різних видів, механічні обчислювальні машини, комп'ютери; засоби забезпечення оперативного зв'язку: телефонний зв'язок, радіозв'язок, директорські комутатори, автовідповідачі, двосторонній радіотелефонний пошуковий зв'язок тощо; спеціальні службові меблі: меблі й устаткування для робочих місць у службових приміщеннях.

8. Автоматизовані робочі місця дозволяють державному службовцю працювати з великим масивом довідкової, статистичної, оперативної інформації, швидко обробляти документи, друкувати тексти, обмінюватись інформацією з іншими відділами та установами, користуватись електронною поштою тощо.

Оперативності у роботі окремих державних службовців сприяють також довідкові матеріали (тлумачні словники, довідники з чинного законодавства, орфографічні словники, довідники з адресами та телефонами працівників, фахова література, періодичні видання з напряму діяльності, навчально-методична література із сучасних форм і методів управлінської діяльності тощо), електронна нормативно-правова база, оргтехніка та канцелярські товари. Доцільним є забезпечення кожного робочого місця комп'ютерною технікою, і структурного підрозділу - факсом, ксероксом, телефонним та електронним зв'язком.

9. Набори робочих меблів державних службовців та їх конструкція залежать від характеру робіт виконуваних на робочому місці і тому можуть бути дуже різноманітними. Конструкції меблів значною мірою визначають витрати часу на пошук документів і канцелярського приладдя, працездатність людини. Саме тому, габарити меблів і устаткування повинні забезпечувати зручність роботи, відповідати антропометричним і

фізіологічним особливостям людини, сприяти зручному положенню тіла при роботі й попереджати передчасне стомлення. Водночас, розміри шухляд у столах і полиць у шафах повинні відповідати габаритам паперів, папок, причому спосіб збереження повинний забезпечити зручність їхнього укладання, пошуку й виїмки. Доцільно також, щоб робочі меблі склалися зі стандартних елементів, що можуть компонуватися в залежності від форм і розмірів приміщення.

Конструкція робочого столу та крісла користувача персонального комп'ютера має забезпечити підтримання оптимальної робочої пози та забезпечувати оптимальне розміщення на робочій поверхні використовуваного обладнання (дисплея, клавіатури, принтера) і документів.

Висота робочої поверхні робочого столу має регулюватися в межах 680 - 800 мм, а ширина і глибина - забезпечувати можливість виконання операцій у зоні досяжності (рекомендовані розміри: 600 - 1400 мм, глибина - 800 -1000 мм). Робочий стіл повинен мати простір для ніг заввишки не менше ніж 600 мм, завширшки не менше ніж 500 мм, завглибшки нарівні колін. При цьому, робочий стілець має бути підйомно-поворотним, регульованим за висотою, з кутом нахилу сидіння та спинки і за відстанню від спинки до переднього краю сидіння поверхня сидіння має бути плоскою, передній край - заокругленим. Висота поверхні сидіння має регулюватися в межах 400 - 500 мм, а ширина і глибина становити не менше ніж 400 мм. Висота спинки стільця має становити 300 мм, ширина - не менше ніж 380 мм. Для зниження статичного напруження доцільно також використовувати стаціонарні або змінні підлокітники завдовжки не менше ніж 250 мм, завширшки 50-70 мм.

Естетичні фактори визначають красу виробничого середовища, приємність форм, кольорів і звуків на робочому місці, заспокійливе оформлення зон відпочинку тощо. Робоче середовище державного службовця - це джерело естетичного впливу, адже успіхи в роботі багато в чому залежать від правильно організованих умов праці і рівня задоволеності і комфорту.

Естетика робочого місця, передбачає високу якість техніки, меблів, інструментів, обладнання, матеріалів, культуру їх утримання та використання. Оточуючі речі повинні відповідати вимогам з точки зору естетичного виховання і культури. Перш за все, вони повинні приносити задоволення, пробуджувати позитивні емоції своїм зовнішнім виглядом, повинні бути зручними у користуванні. Коли робота йде легко, органи зору, дотику, нюху, слуху дають відчуття комфорту і насолоди, службовець зайнятий виконанням тих чи інших дій, і є сигнали, що все в порядку - перевантажень і втоми немає. Це створює психологічну і фізіологічну основу для виникнення естетичного почуття⁴¹.

Таким чином, естетичний підхід до раціоналізації трудової діяльності полягає у комплексному підході, який спирається на дослідження у сфері психології, фізіології, організації праці, біомеханіки естетики праці. Вивчення та раціоналізація професійних поз та рухів потребує знань різних антропометричних показників, які використовують конструктори та дизайнери при конструюванні обладнання, пультів управління, параметрів робочого місця, робочих меблів тощо.

Отже, планування робочих місць державних службовців є важливою складовою процесу їх постійного формування та приведення у відповідність з нагальними потребами розвитку державного органу. Продуктивність праці службовця значною мірою залежить від елементів зовнішнього оформлення середовища, в якому він працює. Отже, такі елементи естетичного оформлення виробничого середовища, як зовнішній вигляд приміщення і знарядь праці, їх кольорова гама, наявність квітів, картин в інтер'єрі та ін. також потрібно враховувати при організації робочого місця.

⁴¹ Кушнірюк В.М. Організація діяльності державного службовця : курс лекцій / В. Кушнірюк. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2012. 544 с

РОЗДІЛ 3 ЕСТЕТИЧНЕ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІНЦЯ

3.1 Професійна праця - як засіб естетичної виховання управлінця

Професійна праця - одна з визначальних характеристик людського існування у світі, адже людина це суб'єкт праці, але з іншого боку, історія людини є історія її становлення працею⁴².

Естетичне ставлення людини до дійсності зобов'язане своїм походженням його трудової діяльності. Усвідомлення і переживання праці, як і фізичних і духовних сил, як явища піднесеного, облагороджує, прекрасного складають фундамент естетичного виховання і розвитку особистості управлінця.

У сфері трудової діяльності відкриваються воістину безмежні можливості формування широкого спектру естетичних здібностей особистості. Естетичний аспект праці пов'язаний з проявом і розвитком творчого потенціалу особистості, з суб'єктивним переживанням творчості як особливого духовного стану в єдності його інтелектуальних, етичних та естетичних сторін, з безкорисливим насолодою результатами трудової діяльності.

Сучасне управління з його акцентом на інтелектуалізацію і гуманізацію трудового процесу затребує в значно більшому ступені працівників з високо розвинутою естетичною культурою, що володіють здатністю до чуттєво-естетичного сприймання трудових операцій, міркуванням і інтуїцією, підвищеним почуттям гармонійності дисгармонійного. Саме ці здібності працівників виступають сьогодні як найважливіші фактори результативності й успішності трудової діяльності⁴³.

⁴² Богоявленська Ю. Економіка та менеджмент праці: Навчальний посібник. К.: Кондор, 2005. 328 с.

⁴³ Грیشнова О. Економіка праці та соціально-трудова відносини: Підручник. К.: Знання, 2004. 535 с.

Можливості естетичного формування особистості в праці унікальні⁴⁴:

- У праці людина виступає в складній сукупності соціально-психологічних характеристик, і тому естетичне виховання праці найтіснішим чином пов'язане з моральним вихованням, з формуванням культури спілкування, з переживанням доцільності як краси і краси як доцільності;

- Естетичне переживання праці сприяє подоланню прикрою історично обумовленої і історично переходить розірваності краси і утилітарності;

- У праці людина не тільки споглядає, але і сама творить красу, причому в сфері здійснення їй притаманні здібності та вміння: тут кожен може знайти можливості для реалізації власних творчих здібностей.

У процесі праці людина переосмислює і перетворює не тільки об'єкт, а й самого себе. Почуття прекрасного виникло в процесі трудової діяльності людини. У праці людина отримує насолоду від результату творчих, фізичних і розумових зусиль від досконалості форм і змісту предметів своєї діяльності, від перетворення їм самим навколишнього світу. У результатах праці людина як би створює самого себе у створеному ним же світі, а це вже естетичне ставлення, бо суть його - гармонізація людини і середовища, відкладення і переживання світу в собі і себе у світі. І навпаки, відсутність у праці позитивних естетичних емоцій свідчить про його байдужості, відчуженості. Так, розвиток людської праці і естетичне становлення особистості - процес взаємопов'язаний⁴⁵.

Естетичне виховання передбачає формування естетичного ставлення до праці, до професійних умов, суспільної спрямованості, результатів організації праці, до якості трудових дій і операцій. Під естетичним ставленням слід розуміти таке ставлення, яке передбачає:

- оцінку спостережуваних трудових явищ з точки зору того, що прекрасно, а що потворно. Прекрасним у праці в узагальненому вигляді

⁴⁴ Естетика: підручник / Л. Т. Левчук, В. І. Панченко, О. І. Оніщенко, Д. Ю. Кучерюк / за заг. ред. Л. П. Левчук. К.: Вища шк., 2005. 431 с.

⁴⁵ Кучерюк Д. Ю. Естетика праці. Ціннісні відносини. Творчість. Людина. К., 1989.

вважають все, що діє на почуття і розум як сила, яка збуджує в людях здивування, гордість, і радість перед їх здатністю до творчості;

- переживання задоволення чи незадоволення від спостережуваного. Мається на увазі задоволення, одержуване від задоволення духовних потреб, у разі потреби в красі. Важливо - допомогти службовцю задовольняти їх у спілкуванні з навколишнім професійним життям і навчити знаходити задоволення у власній трудовій діяльності;

- участь у творчості за законами краси - найбільш активна форма естетичного ставлення до праці. Творити за законами краси значить творити відповідно до своїх уявлення про красу праці.

У цій системі виняткова роль відводиться чіткій організації колективної праці, боротьбі за красу трудових дій, за високу культуру умов роботи. Мало залучити управлінців до вибору об'єкта праці, треба допомогти їм підібрати таку діяльність, яка змогла б служити джерелом естетичного впливу на всіх наступних етапах трудового процесу, активізувала бажання перевірити свої творчі здібності, формувати індивідуальний смак.

Перебуваючи в оточенні різноманітного предметного світу, службовці постійно мають стикатися з предметами різних характеристик, мають вміти виділяти справжню красу, на якій мимоволі затримують увагу. Таким чином, вони набувають досвід естетичного аналізу предметного світу.

Отже, мета праці за своїм змістом дуже багатогранна: вона включає навчальну і виховну естетичну та суспільну сторони. Під час постановки естетичної мети - корисно розгорнути яскраві перспективи оцінки результатів праці. Чим яскравіше, цікавіше мета, тим змістовніші і результативніша праця управлінців⁴⁶.

Характер постановки мети праці накладає свою печатку і на характер праці службовців. Постановка мети праці може і повинна бути використана як чинник естетичного впливу на управлінців. Озброюючи управлінців більш точним і осмисленим уявленням про красу об'єкта

⁴⁶ Кучерюк Д. Ю. Естетика праці. Ціннісні відносини. Творчість. Людина. К., 1989.

праці, мета роботи стає більш відчутною і доступною, зміцнюється прагнення до високого результату праці.

3.2 Шляхи виховання естетичної культури публічних управлінців

З рівнем естетичного розвитку особистості і суспільства, зі здатністю людини відгукуватися на красу і творити за законами краси закономірно пов'язують процес людства у всіх сферах життєдіяльності людини. Значення естетичного розвитку особистості зростає в перехідні епохи, що вимагають від людини підвищеної творчої активності, напруження всіх духовних сил. Саме такий період переживає нині наша країна. Саме дана обставина актуалізує проблему формування естетичної культури особистості публічного управлінця, створення для цього сприятливих умов.

Естетична культура - найважливіша складова духовного обличчя особистості. Від її наявності та ступеня розвитку в людині залежить його інтелігентність, творча спрямованість устремлень і діяльності, особлива натхненність відносин до світу і інших людей⁴⁷.

Естетична культура особистості означає єдність естетичних знань, переконань, почуттів, навичок і норм діяльності і поведінки. У цілому естетичної культури притаманні такі функції:

- Інформаційно-пізнавальні, реалізовані в знаннях особистості;
- Ціннісно-орієнтаційна, реалізована в переконаннях, у спрямованості естетичних оцінок, поглядів та уподобань;
- Діяльно-вольова, реалізована в естетичних здібностях, визначають соціально-творчу спрямованість естетичної культури;
- Комунікативно-регулятивна, що проявляє в емоційній та нормативної саморегуляції поведінки та діяльності особистості⁴⁸.

⁴⁷ Лозовий В.О. Естетика. Навчальний посібник. К.: Юрінком Інтер, 2003.

⁴⁸ Панченко В. І. Мистецтво в контексті культури. К., 1998.

Етичні та естетичні категорії використовувалися людством у всі часи його існування. Спільне життя і діяльність неможливі без встановлення в явному або неявному вигляді норм, що визначають правильне і неправильне поведіння, без критеріїв оцінки поведінки, вчинків, особистісних якостей людини. Категорії добра і зла, честі, гідності особистості, справедливості та багато інших використовуються постійно, до них апелюють в процесі ділових переговорів і бесід, вони служать аргументами у спорах, застосовуються для оцінки поведінки людей і організацій, формують соціально схвалювані особистості⁴⁹.

Етичні норми і правила, категорії етики нормативного та оціночного характеру пронизують існування людини протягом усього її життя і у всіх сферах. По суті, сприйняття себе та інших людей, їх поведінки здійснюється через оцінку етичних якостей; вирішення проблем, прийняття рішень завжди відбувається з оглядкою на етичні норми і правила. Особливі повноваження, особлива відповідальність окремих соціальних і професійних груп людей призводить до необхідності акцентувати увагу на їх моральних якостях, на етиці їхньої поведінки.

Дослідження психологів показали, що співробітники, цінності яких збігаються з цінностями організації, працюють більш ефективно і більше задоволені своєю роботою⁵⁰. Наявність у працівника цінностей, що суперечать цінностям установи, є основним джерелом розчарувань, конфліктів і падіння продуктивності. Співробітники організацій часто стикаються з ситуацією етичної дилеми, коли ні одне з рішень не є бездоганним з моральної точки зору, і тільки наявність і виконання етичних норм і правил дозволяє приймати рішення, відповідні цінностям організації.

Правильне розуміння і застосування категорій естетичного, етичного змісту в житті і діяльності людей є запорукою формування в діловій сфері

⁴⁹ Савчин М. В. Духовний потенціал людини. Івано-Франківськ : Вид-во "Плай" Прикарпатського ун-ту, 2001. 203 с.

⁵⁰ Орбан-Лембрик Л.Е. Психологія управління К.: Академвидав, 2003. 568 с

атмосфери добра, справедливості, злагоди, формують естетичну свідомість людини.

До чинників, які формують рівень естетичної свідомості, традиційно відносять естетичне почуття, естетичний смак, естетичний ідеал⁵¹.

Естетична свідомість - одна з форм суспільної свідомості, що реалізується через художньо-емоційне освоєння дійсності у формі естетичних почуттів, переживань, оцінок, смаків, ідеалів.

Естетичні почуття є особливими почуттями насолоди, які відчуває людина, сприймаючи прекрасне у навколишній дійсності та творах мистецтва. Естетичний смак є здатністю людини правильно оцінити прекрасне, відрізнити прекрасне від потворного. Естетичний ідеал — уявлення людини про прекрасне в абсолютному його вираженні. Естетична свідомість, естетичні почуття, смаки, ідеали, переживання тощо, взаємодіючи між собою, зумовлюють естетичну поведінку, яка є втіленням прекрасного у конкретних вчинках людини.

Формування естетичної культури публічних управлінців - це процес цілеспрямованого розвитку здатності особистості управлінця до повноцінного сприйняття і правильного розуміння прекрасного у реаліях сьогодення. Він передбачає вироблення системи естетичних уявлень, поглядів і переконань, забезпечує задоволення від того, що є дійсно естетично цінним та прекрасним. Одночасно з цим у публічних управлінців виховується прагнення й уміння вносити елементи прекрасного в усі сторони особистого і професійного буття, боротись проти всього потворного, низького, а також готовність до посильного виявлення себе як митця і поціновувача прекрасного⁵².

Естетична культура формується у процесі естетичного виховання, що є складовою частиною освітньо-трудового процесу і представлене системою

⁵¹ Теорія естетики: пер. з нім. Т. Адорно. К.: Основи, 2002. 518 с.

⁵² Сидоренко Н. С. Професійна культура державного службовця як елемент професіоналізму // Актуальні проблеми європейської та євроатлантичної інтеграції України : мат-и 7-ї регіон. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 14 травня 2010 р.) / за заг. ред. Л. Л. Прокопенка. Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2010. С. 313–315.

заходів, спрямованих на вироблення і вдосконалення у людини здатності естетично сприймати, правильно розуміти, оцінювати і створювати прекрасне та високе у житті і у мистецтві.

Саме поняття “естетичне виховання” є багатограним, містить безліч протиріч. Воно є багатоструктурним у своєму внутрішньому змісті. По-перше, естетичне виховання, як поняття відбиває своєрідний аспект усіх інших видів виховання. По-друге, у його зміст включається споріднені поняття (художнє виховання; естетична і художня освіта та ін.). Розбіжності у поглядах вчених полягають у тому, що вище названі автори вважають, що у ролі кінцевого результату естетичного виховання має бути естетична культура у всій її багатоаспектності⁵³.

Кінцева мета естетичного виховання – формування естетичної культури. Естетичне виховання слід розглядати комплексно, бо воно є частиною морального, трудового, розумового, фізичного виховання. Естетичне виховання має вести за собою естетичний розвиток – результат цілеспрямованого естетичного впливу на управління, що здійснюється різними шляхами – єдністю процесів самоосвіти, освіти, перепідготовки, самовиховання, професійної діяльності; єдністю дій сім’ї, суспільства і держави.

Визначають такі завдання естетичного виховання⁵⁴:

По-перше, формування естетичної культури особистості є найважливішим завданням естетичного виховання, яке виступає як важлива складова частина виховання. У ній маєтись на увазі передача людині всього накопиченого людиною досвіду чуттєво-емоційної та інтелектуального життя.

Різноманітність і багатство знань про естетичному освоєнні людиною природи, про самого себе, про світ художніх цінностей - основа формування

⁵³ Лозовий В.О. Естетика. Навчальний посібник. К.: Юрінком Інтер, 2003.

⁵⁴ Естетика : навчальний посібник / за ред. Л. Б. Мартиненко. Умань : ФОП Жовтий О.О., 2016. 137 с.

широких інтересів, потреб, які виявляються в тому, що їхній власник у всіх засобах життєдіяльності веде себе як естетично витворюючи особистість.

По-друге, завдання естетичного виховання полягає у формуванні на основі отриманих знань і розвиток здібностей естетичного виховання таких соціально-психологічних якостей особистості, які забезпечують їй можливість емоційно переживати і оцінювати естетично значущі предмети і явища, насолоджуватися ними. Це - завдання розвитку емоційно-чуттєвої сфери життя людини, яка забезпечує широту і різноманітність чуттєвих контактів людини із зовнішнім світом.

По-третє завдання естетичного виховання пов'язана з формуванням у кожного естетично творчих здібностей. Головне полягає в тому, щоб виховувати, розвивати такі якості, потреби і здібності особистості, які перетворюють індивіда в активного творця, творця естетичних цінностей, які дозволяють йому не тільки насолоджуватися красою світ, а й перетворювати його за законами краси.

Отже, під естетичним вихованням слід розуміти виховання естетичної чуйності, естетичного ставлення до явищ, предметів, об'єктивного світу. Це невід'ємна частина виховання, яка також включає в себе формування естетичних почуттів та естетичних суджень людини.

Естетична культура пов'язана з мистецтвом, пошуком його вдосконалення, його історією, культурою різних часів, епох – це той шлях, який веде вглиб, зближує сучасне й минуле, дає ключі для роздумів, для розуміння краси і принадності, художньої спадщини.

Цінність мистецтва у тому і полягає, що воно часто зображає ті сторони дійсності, побачити які людина не має змоги. “Життя коротке – мистецтво вічне”, - говорить латинське прислів'я. І хоч у наш час мистецтво залишається однією з найбільш популярних і поширених форм естетичного виховання, суспільство, що дбає про культуру людей, намагається якнайповніше використати для цієї мети різні форми, прагнучи одночасно до різноманітностей методів естетичного пізнання.

До форм естетичного виховання відносять насамперед ту сферу практичної діяльності управлінців або коло їх духовних інтересів, складові елементи чи якості яких можуть бути використані з метою естетичного пізнання. З цієї точки зору методи естетичного виховання, як і методи будь-якого виховання, - це сукупність прийомів, шляхів та засобів для найкращого і найповнішого досягнення поставленої вихованням мети.

Саме з естетики, черпаються засади художнього освоєння життя, мистецького пізнання дійсності, загальні закономірності і тенденції розвитку мистецтва. Прекрасне усвідомлюється тоді, коли управлінці знайомляться з великими творіннями людського розуму і одночасно з особистістю творця, з процесом його творчості. У цьому випадку прекрасне асоціюється з творчістю, напруженою працею, мужнім подоланням труднощів, бережливим ставленням до результатів творчості, а лінь, бездіяльність, бездуховність оцінюється як антиестетичне у людині.

Художні твори є багатим матеріалом для роздумів, адже є можливість образно осмислити проблеми людського буття, що сприятиме формуванню у них відповідних поглядів, переконань, естетичних потреб.

Спираючись на дослідження психології, вчені зазначають, що при сприйманні художнього образу виникає особлива художня емоція – співпереживання образу⁵⁵. Ця емоція здатна викликати асоціації, які відповідають найбільш вагомим установам.

Варто відзначити, що вплив на естетичний розвиток і культуру публічних управлінців має вплив не тільки мистецтво, а й праця, спорт, природа, хобі, тобто поєднання раціонального та емоційного. Особливу увагу акцентуємо на тому, специфіка естетичного виховання не настільки відрізняє його від загального виховання, щоб загальні методи виховання з певними поправками не були використані в естетичному вихованні.

⁵⁵ Андреева Т.С. Етика та психологія ділових відносин: навч. посіб. Х.: Бурун Книга, 2004. С.103.

Вчений Воронько Л. теж особливої уваги надає виховним можливостям праці, краси природи, мистецтва у формуванні естетичної культури людини і особливо уважно розглядає два шляхи естетичного виховання⁵⁶:

- естетичне виховання у процесі освіти;
- естетичне виховання у громадській активності;
- естетичне виховання у особистому житті;
- естетичне виховання у державотворчій діяльності.

Серед методів естетичного виховання можемо виділити три групи:

- методи забезпечення естетичного сприймання (демонстрація, аналіз, повторне сприйняття);
- методи практичного навчання (пояснення, показ, вправи);
- методи художньо-творчої діяльності (обґрунтування задуму, виконання творчих завдань, критичний аналіз досягнутого).

Освіта за своїм змістом полягає у тому, щоб дати можливість пізнання законів розвитку природи і суспільства, можливість успішно увійти у трудове життя, оволодіти вміннями і навичками, необхідними для творчості в галузі виробництва й культури, навчити публічних управлінців діяти за законами краси і добра.

Це мають бути галузі знань, які розкривають перед управлінцями об'єктивні закономірності характеру розвитку природи і суспільства, у забезпеченні наукового пізнання, теоретичного ставлення до світу, знання, які включають гуманітарно-художній цикл: мови, літературу, музику, образотворче мистецтво, театр, кіно, знання, котрі розвивають практичне ставлення до світу, дають практичні навички творчості, піклування про красу життя, про здоров'я, побут, знання що стимулюють до ефективності, якості і задоволення професійною діяльністю, виконанням своїх посадових обов'язків.

⁵⁶ Воронько Л. Формування високої культури праці державних службовців як фактор сучасного державотворення // Зб. наук. праць УАДУ / за ред. В.І.Лугового, В.М.Князева. К.: Вид-во УАДУ, 1999. Вип. 2, ч. 2. С. 107–111.

Естетична культура напряду пов'язана з любов'ю до книги, літературою, адже співглядання твору, осмислення його змісту, форми і її відповідності ідейному задуму твору, формує естетичний смак і якості. Суть взаємодії читача з художнім твором полягає в тому, щоб ознайомлення з текстом стало відкриттям дивного в собі, а це в свою чергу є важливим стимулом змінити себе самого.

Важливо, щоб управлінці могли вмотивувати логіку поведінки героїв твору, їх переживання, бо саме на прикладах літературних героїв людина вчиться розбиратися у людях, виробляються критерії оцінки якостей людини, вміння бачити, як формується людина у конкретних ситуаціях та історичних епохах. Отже, естетично сприйняти літературний образ – значить сприйняти його в усій повноті й багатогранності⁵⁷.

У процесі аналізу над художнім словом показується краса людських стосунків у праці, побуті; краса людської душі, природи, краса слова, твору літератури та естетичних ідеалів.

У літературі порівнюються і співставляються різні жанри, різні твори, у тому числі одного і того ж письменника, ті чи інші образи одного і того ж твору. Важливим є етап “вживання” в роль, наслуховування свого внутрішнього “я”. Без естетичного осмислення літературного твору управлінець не засвоїть таких понять, як піднесене і низьке, героїчне і буденне, комічне, драматичне і трагічне. Особистісне ставлення до літератури не тільки передбачає розуміння прочитаного, а й забезпечує естетичне сприймання літератури, справжнє вивчення якої неможливе без виховання почуття прекрасного, насолоди художнім образом.

Саме література у вигляді прози і поезії служить основою ряду інших мистецтв. Далеко не все, що висловлюється мовою, можна передати образотворчими засобами, а художні твори впливають на людину саме через образи. В істинному мистецтві зміст і форма художнього образу злиті

⁵⁷ Колісник О. П. Ступені духовності та психічні механізми саморозвитку особистості // Ментальність. Духовність. Саморозвиток особистості. Ч. І. К., 1994. С. 349 - 392.

воєдино. Художній образ виростає з образів чуттєвих, первинних, подібно тому як із них виникає поняття. Первинний чуттєвий образ – результат роботи органів почуттів. Художній образ – творіння творчого мислення, уяви й естетичної культури, він відрізняється від первинного перш за все своєю особливого роду емоційною насиченістю, що робить його здатним викликати переживання краси. Літературний образ позбавлений наочності, виникає на основі понять, він вимагає знань і створюється уявою. Художній образ неповторний і, не дивлячись на це, являє собою стійке утворення: він живе у віках.

Здібності, що формуються у процесі естетичного виховання, психологи пов'язують з певними якостями особистості. Наприклад, високо розвинена уява обумовлює таку рису особистості, як натхнення, вся діяльність такої людини, ставлення її до життя емоційно піднесені. Людина повна оптимізму, схильна бачити нове й прекрасне в оточуючому світі, що дозволяє публічним управлінцям жити цілеспрямованим і внутрішньо змістовним життям у звичайних, повсякденних умовах роботи і побуту⁵⁸.

Наш час – це не тільки вік атому, кібернетики, штучного інтелекту, а й вік спілкування. Особливу увагу ми зосереджуємо на комунікативній діяльності управлінця, здатності спілкуватись і формувати понятійне естетичне мислення, вміти його розуміти і відтворювати. Мова – витвір історії, незмінний засіб людського спілкування, що виробилось у ході соціального розвитку і стало могутнім її стимулом. Слово вимовлене і написане здатне викликати переживання краси. Тому велике значення надаємо формуванню уміння публічного управлінця спілкуватись з іншими людьми, розвитку такої якості характеру, як товариськість. Це якість моральна і вона передбачає не тільки знання етикету, а й повагу до людини, здатність до самооцінки, доброзичливість, чуйність та інше.

⁵⁸ Карамушка Л.М. Психологія організаційної культури: навч. посіб. / Л.М. Карамушка, І.І. Сняданко. К. ; Львів : Край, 2010. 212 с.

Формування естетичної культури вчені пов'язують з уявою. Без неї неможливі емоційні передбачення, переживання радості іншої людини і співчуття їй, вона вчить особистість приймати оригінальні, нешаблонні рішення в усіх видах життєдіяльності. Важливим виступає особистісно-діяльнісний підхід до естетичного виховання управлінця, що є незамінною умовою формування і розвитку творчого потенціалу особистості.

Щоб бути чуйним, потрібно на основі знань про життя і характери людей уявити собі їх душевний стан у даний час. Цінною є така риса як тактовність, що передбачає здатність не тільки відтворити в уяві настрій і переживання іншої людини, а й передбачити, яке враження можуть справити на неї наші слова або дії. Здібності уявляти, розуміти і співпереживати настрій і почуття іншої людини лежать в основі співчуття.

Естетично вихована людина, що вміє бачити, розуміти красу, відрізняється й більш високим життєвим тонусом, оптимізмом, оскільки утверджує себе як людину – творця життя. Виходячи з цього, естетичні здібності публічних управлінців сприятливо впливають на всі духовні, творчі можливості особистості.

Думку про взаємовплив і єдність духовності й естетичного виховання розвивають у праці “Морально-естетичне виховання” К.В.Гавриловець і І.І.Казимирська. Вчені зазначають, що “прекрасне у житті відкривається із всією повнотою тій особистості, у якої розвинена моральна сфера, у якої сформовано тонке, ніжне ставлення до всього живого, почуття обов'язку перед людьми і батьківщиною, ціннісне ставлення до дружби, кохання, материнства, батьківства”, акцентуючи увагу на тому, що в естетичному вихованні визначна роль належить здатності особистості співпереживати⁵⁹.

Розвинений творчий потенціал виступає універсальним засобом самоствердження особистості управлінця на моральній основі. Наявність цих взаємозв'язків переконує, що ефективність як морального, так і

⁵⁹ Гавриловець К.В., Казимирська І.І. Морально-естетичне виховання. К: Народна освіта, 2018. 128 с

естетичного розвитку публічних управлінців залежить від їх уміння синтезувати їх у реальному особистому і професійному житті.

Естетичне виховання — формування в особистості здатності сприймати і перетворювати дійсність за законами краси в усіх сферах діяльності. Спрямоване воно на формування в людини гуманістичних якостей, здатності відчувати і розуміти красу, жити за її законами.

Отже, естетичне виховання службовців зорієнтоване на формування естетичної свідомості та естетичної поведінки особистості. Естетичне виховання допомагає управлінцю своєчасно і з дотриманням необхідних умов йти безперервно вперед, накопичувати знання, збагачуючи розумовий розвиток, вдосконалюючи мислення й чуттєво-емоційне сприймання, беручи на озброєння ефективні методи пізнання дійсності. Методи повинні сприяти виразності, ясності, повноті, цілісності й естетичній глибині сприймання.

Серед найголовніших завдань естетичного виховання службовців можна виокремити :

- формування естетичних понять, поглядів, переконань, здатностей розуміти прекрасне, правильно естетично оцінювати факти, явища, процеси;
- виховання естетичних почуттів, уміння отримувати насолоду від сприймання прекрасного в навколишній дійсності та мистецтві;
- формування потреби і здатності створювати прекрасне в житті та мистецтві на основі розвитку власних творчих здібностей, опанування знань і практичних умінь у певному виді мистецтва.
- створення в закладі естетично привабливої обстановки (оформлення навчальних кабінетів, аудиторій, місць відпочинку);
- звернення до народних традицій і обрядів;
- висока естетична культура різноманітних виховних заходів;
- широке залучення службовців до гуртків художньої самодіяльності;
- висока естетична культура колег у зовнішньому вигляді й у стосунках.

Ефективність естетичного виховання забезпечується також взаємодією

закладів освіти, культури, сім'ї, засобів масової інформації, культурними традиціями соціуму тощо. Всебічно розвинена особистість є надзвичайно чутливою до краси, гармонії, благородства. І своєю діяльністю вона прагне утверджувати їх. Саме на формуванні таких якостей особистості зосереджене естетичне виховання управлінця.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного дослідження можемо зробити наступні висновки:

1. З древніх часів відбувався розвиток чуттєвої культури людства, адже людина по своїй природі завжди звертає увагу на такі речі як прекрасне, досконале, гармонія, цінність. Древні народи Греції, Риму, Месопотамії, Єгипту та інші розвинуті цивілізації світу залишили велику спадщину культурного насліддя чутливості щодо естетичних уявлень.

Склавшись у надрах загальної філософської традиції, естетика вибудовувала власний предмет, відображаючи і надбання, і прорахунки давньогрецької філософії. Філософські школи Піфагора, Ксенофана, Алкмеона, Парменіда, Емпедокла, Сократа, Платона, Арістотеля предмет естетики почали осмислювати через широкі за обсягом і наповненням поняття: досконале, пропорційне, гармонійне, прекрасне, естетичне, творче і були прикладом динамічних процесів не лише у збагаченні проблематики етики і естетики.

2. У 18ст. постала потреба виокремлення в самостійну науку певних уявлень, знань, ідей, пов'язаних з емоційним, чуттєвим, ціннісним ставленням людини до дійсності, природи, до суспільства, мистецтва. Це було свідченням накопичення нових знань, які вже не могли розвиватися в межах загальнофілософської теорії і традиційних мистецтвознавчих уявлень. Естетика, її виникнення, існування та розвиток зумовлені потребами суспільства щодо створення різноманітних речей за законами краси. Естетика – наука про чуттєве – емоційне сприйняття дійсності, про діяльність, в основі якої лежить уявлення про красу та її результати, яка тісно пов'язана з гуманітарними науками, має зв'язок з економічними та технічними науками, виступає теоретичною основою для мистецьких наук.

Естетика виховує особистість, її смак. Вона розвиває її естетичну свідомість, допомагає по-справжньому сприймати мистецтво. Сприяючи

формуванню певних естетичних поглядів, ідеалів, уявлень, дана наука орієнтує у світі естетичних цінностей, викликає ціннісні уявлення, якими люди можуть користуватися у своїй практичній діяльності.

3. Державна служба є найважливішим інститутом державного управління, реалізує на практиці функції органів державної влади, забезпечуючи дотримання конституційних норм і гарантій, діє в широкому спектрі суспільного життя. Прийняття на державну службу передбачає гідну поведінку, чесність, почуття гідності та обов'язку, оскільки державному службовцю покладається велика довіра суспільства. Тому кандидат на посаду державного службовця, прийшовши на державну службу, робить свідомий вибір і погоджується на суворі обмеження як у державній, так і в приватній діяльності, дотримання професійної етики та професійного етикету, оскільки це зміцнює авторитет органів державної влади, підвищує довіру населення до державних інститутів. Професійна мораль державних службовців - це особливості моральної свідомості, взаємин, поведінки людей, які обумовлені діяльністю державної служби.

Поняття «етика публічного службовця» розглядається як «професійна мораль» і галузь етичного знання, що вивчає професійну мораль публічних службовців, обґрунтовує ціннісні орієнтації, норми, моральні аспекти поведінки та взаємовідносин між людьми у процесі здійснення державної управлінської діяльності та надає практичні рекомендації, зорієнтовані на цю діяльність.

Саме поєднання високої професійної компетентності та морального стану державних службовців створює умови для найбільш ефективного впливу державної служби на реальне життя громадян. Проблема професійної етики державного службовця пов'язана з тим, що його діяльність має відповідати не лише положенням конституції та чинного законодавства, а й моральним принципам та нормам.

4. Естетичним виявом моральності професійної етики є етикет, що втілює у собі сполучення культури моральної свідомості та поведінки.

Взаємозв'язок між етикою та етикетом полягає в тому, що їх знання надають людині чіткі орієнтири для вибору свого ставлення в конкретних ситуаціях. Кожна проблема, пов'язана з етикетом, вирішується в контексті етичних норм, що діють в певній соціальній групі. Етикет взаємин, який узагальнює та розвиває духовну культуру людства, є логічним виразом кращих норм та правил поведінки. Він відображає обов'язковість повсякденного пошани до людей, незалежно від їхньої посади чи соціального статусу.

Головне завдання етикету полягає в сприянні найбільш адекватному відображенню глибинних моральних почуттів людини, забезпеченні психологічного комфорту від взаємодії та викликанні у відповідь доброзичливості та ввічливості.

Виконуючи свої службові обов'язки, державний службовець стає об'єктом уваги інших: його манери ходи, вітання, спосіб сидіння, мовлення, слухання, запитання та відповіді - все це привертає увагу суспільства, вказує на його відповідність займаній посаді.

У наш час для державного службовця важливо не лише знати правила етикету, але й розуміти його сутність та зміст, тобто освоїти основні принципи, за якими має вибудовуватися його майбутня поведінка у конкретних ситуаціях. Основні принципи службового етикету, які є надзвичайно важливими у комунікативній діяльності державних службовців, включають знання та дотримання основних принципів сучасного етикету.

5. Організація культури діяльності управлінця - важливий формат ефективності праці службової діяльності. Тому роботодавці повинні дбати про створення належних, комфортних, безпечних і здорових умов праці для таких працівників, що передбачено Конституцією України (ч. 4 ст. 43)⁶⁰, ст. 153 Кодексу законів про працю України, ст. 6 та ч. 1 ст. 13 Закону України “Про охорону праці”.

⁶⁰ Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

Організація робочого місця державного службовця передбачає раціональний розподіл та співпрацю між працівниками, вибір оптимальної системи та методів праці, підбір та розташування персоналу, автоматизацію управлінських процесів. Раціональна організація робочих місць сприяє створенню умов для високопродуктивної праці, якісного виконання посадових обов'язків та забезпечення належних умов праці для державних службовців. Вимоги до організації робочих місць можна згрупувати таким чином: інформаційні, економічні, ергономічні, гігієнічні, естетичні, технічні, організаційні.

Естетика робочого місця, передбачає високу якість техніки, меблів, інструментів, обладнання, матеріалів, культуру їх утримання та використання. Оточуючі речі повинні відповідати вимогам з точки зору естетичного виховання і культури. Перш за все, вони повинні приносити задоволення, пробуджувати позитивні емоції своїм зовнішнім виглядом, повинні бути зручними у користуванні. Коли робота йде легко, органи зору, дотику, нюху, слуху дають відчуття комфорту і насолоди, службовець зайнятий виконанням тих чи інших дій, і є сигнали, що все в порядку - перевантажень і втоми немає. Це створює психологічну і фізіологічну основу для виникнення естетичного почуття.

Продуктивність праці службовця значною мірою залежить від елементів зовнішнього оформлення середовища, в якому він працює. Отже, такі елементи естетичного оформлення виробничого середовища, як зовнішній вигляд приміщення і знарядь праці, їх кольорова гама, наявність квітів, картин в інтер'єрі та ін. також потрібно враховувати при організації робочого місця.

6. Естетичне ставлення людини до дійсності зобов'язане своїм походженням його трудової діяльності. Усвідомлення і переживання праці, як і фізичних і духовних сил, як явища піднесеного, облагороджує, прекрасного складають фундамент естетичного виховання і розвитку особистості управлінця.

Естетичний аспект праці пов'язаний з проявом і розвитком творчого потенціалу особистості, з суб'єктивним переживанням творчості як особливого духовного стану в єдності його інтелектуальних, етичних та естетичних сторін, з безкорисливим насолодою результатами трудової діяльності.

У праці людина отримує насолоду від результату творчих, фізичних і розумових зусиль від досконалості форм і змісту предметів своєї діяльності, від перетворення їм самим навколишнього світу. У результатах праці людина як би створює самого себе у створеному ним же світі, а це вже естетичне ставлення, бо суть його - гармонізація людини і середовища, відкладення і переживання світу в собі і себе у світі. І навпаки, відсутність у праці позитивних естетичних емоцій свідчить про його байдужості, відчуженості.

Естетичне виховання передбачає формування естетичного ставлення до праці, до професійних умов, суспільної спрямованості, результатів організації праці, до якості трудових дій і операцій. Перебуваючи в оточенні різноманітного предметного світу, службовці постійно мають стикатися з предметами різних характеристик, мають вміти виділяти справжню красу, на якій мимоволі затримують увагу. Таким чином, вони набувають досвід естетичного аналізу предметного світу.

7. Естетична культура - найважливіша складова духовного обличчя особистості. Від її наявності та ступеня розвитку в людині залежить його інтелігентність, творча спрямованість устремлінь і діяльності, особлива натхненність відносин до світу і інших людей. Естетична культура особистості означає єдність естетичних знань, переконань, почуттів, навичок і норм діяльності і поведінки. До чинників, які формують рівень естетичної свідомості, традиційно відносять естетичне почуття, естетичний смак, естетичний ідеал.

Під естетичним вихованням слід розуміти виховання естетичної чуйності, естетичного ставлення до явищ, предметів, об'єктивного світу. Це

невід'ємна частина виховання, яка також включає в себе формування естетичних почуттів та естетичних суджень людини.

Естетична культура пов'язана з мистецтвом, пошуком його вдосконалення, його історією, культурою різних часів, епох – це той шлях, який веде вглиб, зближує сучасне й минуле, дає ключі для роздумів, для розуміння краси і принадності.

Формування естетичної культури публічних управлінців - це процес цілеспрямованого розвитку здатності особистості управлінця до повноцінного сприйняття і правильного розуміння прекрасного у реаліях сьогодення. Він передбачає вироблення системи естетичних уявлень, поглядів і переконань, забезпечує задоволення від того, що є дійсно естетично цінним та прекрасним. Одночасно з цим у публічних управлінців виховується прагнення й уміння вносити елементи прекрасного в усі сторони особистого і професійного буття, боротись проти всього потворного, низького, а також готовність до посильного виявлення себе як митця і поціновувача прекрасного.

Завдання естетичного виховання полягає у формуванні на основі отриманих знань і розвиток здібностей естетичного виховання таких соціально-психологічних якостей особистості, які забезпечують їй можливість емоційно переживати і оцінювати естетично значущі предмети і явища, насолоджуватися ними. Це - завдання розвитку емоційно-чуттєвої сфери життя людини, яка забезпечує широту і різноманітність чуттєвих контактів людини із зовнішнім світом.

Варто відзначити, що вплив на естетичний розвиток і культуру публічних управлінців має вплив не тільки мистецтво, а й праця, спорт, природа, хобі, тобто поєднання раціонального та емоційного. Особливу увагу акцентуємо на тому, специфіка естетичного виховання не настільки відрізняє його від загального виховання, щоб загальні методи виховання з певними поправками не були використані в естетичному вихованні.

Це мають бути галузі знань, які розкривають перед управлінцями об'єктивні закономірності характеру розвитку природи і суспільства, у забезпеченні наукового пізнання, теоретичного ставлення до світу, знання, які включають гуманітарно-художній цикл: мови, літературу, музику, образотворче мистецтво, театр, кіно, знання, котрі розвивають практичне ставлення до світу, дають практичні навички творчості, піклування про красу життя, про здоров'я, побут, знання що стимулюють до ефективності, якості і задоволення професійною діяльністю, виконанням своїх посадових обов'язків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андреева Т.Є. Етика та психологія ділових відносин: навч. посіб. Х.: Бурун Книга, 2004. С.103.
2. Арістотель. Поетика. К., 1967.
3. Бабич О. Корпоративна культура як чинник підвищення ефективності державного управління // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. праць Одес. регіон. ін.-ту держ. упр. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2004. Вип. 1 (17). С. 142–154.
4. Битяк Ю. П. Державна служба в Україні: організаційно-правові засади: монографія. Х.: Право, 2005. С. 175.
5. Богиня Д. Основи економіки праці: Навч. посібник. 2-е вид., стереотип.. К.: Знання-Прес, 2001. 312 с.
6. Богоявленська Ю. Економіка та менеджмент праці: Навчальний посібник. К.: Кондор, 2005. 328 с.
7. Василевська Т. Сучасні тенденції розвитку етики державного службовця в Україні // Зб. наук. праць НАДУ / за заг. ред. О. Ю. Оболенського, С. В. Сьоміна. К. : Вид-во НАДУ, 2006. Вип. 2. С. 16–27.
8. Василевська Т.Е. Особистісні виміри етики державного службовця: монографія. К.:НАД. 2008. 334с.
9. Василевська Т. Е., Саламатов В. О., Марушевський В. О. Етика державного управління: підручник. Київ: НАДУ, 2015. 204 с.
10. Верех С.М. Етика поведінки державних службовців: стан, проблеми і шляхи їх вирішення. URL: <http://kds.org.ua/blog/etika-povedinki-derzhavnih-sluzhbovtsiv-stan-problemi-ishlyahi-ih-virishennya>.
11. Волянська М.Р. Визначення основних негативних факторів іміджу державного службовця та заходи щодо його покращення URL:<http://ipp.lp.edu.ua/WebRC/issues/Issue%204/Volyanska.pdf>.

12. Воронько Л. Формування високої культури праці державних службовців як фактор сучасного державотворення // Зб. наук. праць УАДУ / за ред. В.І.Лугового, В.М.Князева. К.: Вид-во УАДУ, 1999. Вип. 2, ч. 2. С. 107–111.
13. Гавриловець К.В., Казимирська І.І. Морально-естетичне виховання. К: Народна освіта, 2018. 128 с.
14. Гаміна Т. С. Імідж особистості як засіб самореалізації // Соціальна педагогіка: теорія та практика. 2010. № 4. С. 22-26.
15. Гатальська С. М. Філософія культури: підруч. для студ. вузів. К.: Либідь, 2005. 328 с.
16. Гриценко В. С. Далекосхідний культурний регіон // Історія світової культури: Культурні регіони / за ред. Л. Т. Левчук. К., 2000.
17. Гришук О. Людська гідність у праві: філософські проблеми. К.: Атіка, 2007. 432 с.
18. Грیشнова О. Економіка праці та соціально-трудова відносини: Підручник. К.: Знання, 2004. 535 с.
19. Державне управління: курс лекцій / за заг. ред. Д. І. Дзвінчука. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2012. 616 с.
20. Державне управління: Навч. посібник / А.Ф. Мельник, О.Ю.Оболенський, А.Ю. Васіна, Л.Ю. Гордієнко; за заг. ред. А.Ф. Мельник. К.: Знання-Прес, 2003. 343 с.
21. Дзвінчук Д.І. Психологічні основи ефективного управління: навч. посібник. К.: ЗАТ “НІЧЛАВА”, 2000. 280 с.
22. Діденко Н. Управління, влада, держава: філософські аспекти взаємодії. Донецьк, 2005. 128 с.
23. Дрешпак В.М. Комунікативна діяльність державних службовців у світлі етичних принципів URL:<http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2009-01/DreshpakStat.pdf>.
24. Економіка праці і соціально-трудова відносини: Навчальний посібник/ В. М. Ковальов, В. С. Рижиков, О. Л. Єськов та ін; Мін-во освіти і науки

- України, Донбаська державна машинобудівна академія. К.: Центр навчальної літератури, 2006. 255 с.
25. Естетика : навчальний посібник / за ред. Л. Б. Мартиненко. Умань : ФОП Жовтий О.О., 2016. 137 с.
26. Естетика: конспект лекцій / О. В. Колеснікова, Н. Г. Межова; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. Х.: 1998. 152 с.
27. Естетика: навч. посіб. / В. О. Лозовой та ін. К.: Юрінком Ін-тер, 2003. 207 с.
28. Естетика: Підручник / За заг. ред Л. Т. Левчук. 3-тє вид., допов. і переробл. К.: Центр учбової літератури, 2010. 520 с
29. Естетика: підручник / Л. Т. Левчук, В. І. Панченко, О. І. Оніщенко, Д. Ю. Кучерюк / за заг. ред. Л. П. Левчук. К.: Вища шк., 2005. 431 с.
30. Етика та естетика: навчально-методичний посібник (у схемах і таблицях) / за наук. ред. проф. В. С. Бліхара. Львів: ПП «Арал», 2018. 204 с.
31. Етичний кодекс посадових осіб виконавчого комітету Івано-Франківської міської ради URL:<http://www.namvk.if.ua/dt/13481/>.
32. Єлізарова Л.С. Правові аспекти регулювання етики державних службовців. Полтава: Полтавське міське управління юстиції, 2014.33 с.
33. Єсінова Н. Економіка праці та соціально-трудова відносини: Навчальний посібник. К.: Кондор, 2004. 429 с.
34. Заболотна В.О. Організаційна культура як психологічне підґрунтя підвищення ефективності праці /. Психологічні основи управління персоналом : навч. посіб. К. : Гнозис, 2010. С. 227–241.
35. Завіновська Г. Економіка праці: Навчальний посібник. М-во освіти України. КНЕУ. К.: КНЕУ, 2003. 298 с.
36. Загальні правила етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування: Наказ Національного агентства України з питань державної служби від 05.08.2016 № 158. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1203-16>
37. Закон України "Про державну службу" від 10.12.2015 р. № 889-VIII. URL:

- [http:// zakon3.rada.gov.ua/laws/show/889-19](http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/889-19)
38. Закон України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 р. № 1700-№VII
URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1700-18/paran738#n738>.
39. Закон України «Про службу в органах місцевого самоврядування» від 7 червня 2001 року №2493-III URL:<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2493-14.48>
40. Занюк С. С. Психологія мотивації. К. : Либідь, 2002. 301 с.
41. Історія шести понять: Мистецтво. Прекрасне. Форма. Творчість. Відтворництво. Естетичні переживання / В. Татаркевич. К.: Юніверс, 2001. 366 с.
42. Калина А. Економіка праці: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів/ Алла Калина,; МАУП. Київ, 2004. 268 с.
43. Карамушка Л.М. Психологія організаційної культури: навч. посіб. / Л.М. Карамушка, І.І. Сняданко. К. ; Львів : Край, 2010. 212 с.
44. Карлова В. Державна культурна політика: поняття, сутність та зміст у контексті сучасних підходів // Зб. наук. праць УАДУ / за заг. ред. В. І.Лугового, В.М.Князева. К.: Вид-во УАДУ, 2001. Вип. 2. С.301–314.
45. Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку: прийнятий 34-ю сесією Генеральної асамблеї ООН 17 груд. 1979 р. // Документ ООН А/34/46, ООН, 1980. -С. 208-240.
46. Козаков В. М. Соціально-ціннісні засади державного управління в Україні. К.: Вид-во НАДУ. 2007. 284 с.
47. Колісник О. П. Ступені духовності та психічні механізми саморозвитку особистості // Ментальність. Духовність. Саморозвиток особистості. Ч. І. К., 1994. С. 349 - 392.
48. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
49. Круп'як Л.Б. Організація діяльності державного службовця: Навч. посібник. Тернопіль: Крок. 2015. 243с.
50. Круп'як Л.Б. Управління трудовими ресурсами організації: навч. посіб.

- К.: Кондор-Видавництво, 2013. С.67.
51. Крушельницька Я. В. Фізіологія: і психологія праці: підручник. К.: КНЕУ. 2003. С.12.
 52. Кучера Я.В., Білецька І.М. Етика публічного службовця як засіб запобігання та протидії корупції. Збірник тез доповідей науково-практичної конференції «Економіко-фінансові механізми здійснення соціально-економічного розвитку України», 1 червня 2021 року. Івано-Франківськ : НАІР, 2021. С. 42-44.
 53. Кучерюк Д. Ю. Естетика праці. Ціннісні відносини. Творчість. Людина. К., 1989.
 54. Кучерюк А. Ю. Культура слов'ян. Україна в контексті культурно-історичних доль слов'янства // Історія світової культури : Культурні регіони. К., 2000.
 55. Кушнірюк В.М. Організація діяльності державного службовця : курс лекцій. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2012. 544 с
 56. Кушнірюк В. М. Комунікативний етикет державного службовця: Навчальний посібник. К.: ТОВ «СІК ГРУП УКРАЇНА», 2013. 184с.
 57. Ларіонова В.К. Історія етичних учень: посібник. Івано-Франківськ: Видавництво «Гостинець», 2004 192 с.
 58. Левчук Л. Онищенко О. Основи естетики: Навч. посіб. К., 2000. 245с.
 59. Лозовий В.О. Естетика. Навчальний посібник. К.: Юрінком Інтер, 2003.
 60. Мартиненко В.М., Євдокимов В.О., Сергєєва Л.М. Культура управління. Харків : Магістр, 2008. 60 с.
 61. Методичні рекомендації щодо підготовки модельного кодексу етики і професійної поведінки посадових осіб місцевого самоврядування. К.: Київ ЦНТЕІ, 2011. 100 с.
 62. Морально-етичні засади розвитку державної служби України:європейський та вітчизняний досвід : наук. розробка / кол. авт. С. М.Серьогін, О. В. Антонова, І. В. Хожило та ін.; за заг. та наук. ред. проф. С.М. Серьогіна. К. : НАДУ, 2008. 48 с.

63. Мотренко Т. Професійна етика публічної служби та запобігання конфлікту інтересів URL: http://guds.gov.ua/govservice/control/uk/publish/printable_article;jsessionid=324314521352DEFB4D1BB8BB9DA07B6C?art_id=282021.
64. Нестеренко Л. Психологічні передумови створення позитивного іміджу керівника-державного службовця // Вісник НАДУ. 2003. № 3. С. 182–186.
65. Нижник Н. Р. Ділове спілкування у сфері державного управління. Хмельницький. 2005. 196 с.
66. Оболенський О.Ю. Державна служба. К. : КНЕУ, 2006. 468 с.
67. Орбан-Лембрик Л.Е. Психологія управління К.: Академвидав, 2003. 568 с
68. Панфілова Т.О. Етика державного управління: методичні рекомендації. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2011. 44с.
69. Панченко В. І. Мистецтво в контексті культури. К., 1998.
70. Пашко Л.А. Людські ресурси у сфері державного управління: теоретико-методологічні засади оцінювання: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт.наук з держ. упр.: спец 25.00.03 “Держ. служба”; Ін-т законод. Верхов. Ради України. К., 2007. 36 с.
71. Пермякова Л. Д. Організаційна культура органу публічної влади як об’єкт управління // Держава та регіони : зб. наук. праць. – Запоріжжя: Клас. прив. ун-т, 2012. Вип. 3 (39) С. 80–85. (Серія “Державне управління”).
72. Писаренко Ж.А. Етична культура державних службовців як елемент культури державного управління // Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. праць. Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2009. Вип. 3 (39). С.160–163.
73. Писаренко Ж.А. Структура культури державного управління: теоретико-методологічний аспект // Теорія та практика державного управління. Х.: Вид-во ХарРІ НАДУ “Магістр”, 2007. Вип. 1(16). С. 119–125.
74. Підвищення ефективності діяльності керівників органів державної влади: навч.-метод. матеріали / уклад. : О.Б. Коротич, Ю.В. Боковинова, К.І.Мельникова та ін. К. : НАДУ, 2013. 52 с.

75. Проценко О. П. Етикет в просторі практичної філософії. Х., 2002.
76. Радов Д. Професійна етика державного службовця. Новий колегіум. Організація та URL: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/soc_gum/novkol/2011_2/105.pdf.
77. Радченко О. В. Ціннісна система суспільства як механізм демократичного державотворення : Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ “Магістр”, 2009. 380 с.
78. Рудакевич М. І. Професійна етика державних службовців: теорія і практика формування в умовах демократизації державного управління : монографія. Тернопіль : АСТОН, 2007. 400 с.
79. Рудакевич М. Становлення етичної інфраструктури державної служби в умовах демократизації суспільства // Актуал. пробл. держ. упр. : зб. наук. праць ОРІДУ НАДУ. Вип.2 (26). О.: ОРІДУНАДУ, 2006. С. 188-194.
80. Рудакевич М.І. Формування етики державних службовців в умовах демократизації і професіоналізації державного управління: Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління. К., 2007.
81. Савчин М. В. Духовний потенціал людини. Івано-Франківськ : Вид-во "Плаї" Прикарпатського ун-ту, 2001. 203 с.
82. Сидоренко Н. С. Професійна культура державного службовця як елемент професіоналізму // Актуальні проблеми європейської та євроатлантичної інтеграції України : мат-и 7-ї регіон. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 14 травня 2010 р.) / за заг. ред. Л. Л. Прокопенка. Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2010. С. 313–315.
83. Сорокіна Н. Історичний аналіз взаємообумовленості соціокультури та державного управління // Держава та регіони : наук.-виробн. журн. Запоріжжя : ЗІДМУ, 2006. Вип. 4. С. 152–157. (Серія “Державне управління”).
84. Сохань Л. В., Єрмаков І. Г. Мистецтво життєтворчості особистості: наук.-метод. посібник: У 2 ч. / Ред. В.М. Доній; Ін-т змісту і методів навчання. К., 1997. Ч. 1. 391 с.

85. Теорія естетики: пер. з нім. Т. Адорно. К.: Основи, 2002. 518 с.
86. Титаренко Т. М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності. К. : Либідь, 2003. 376 с.
87. Українська естетика: традиції та сучасний стан: монографія / Л. Левчук. К.: Маклаут, 2011. 339 с.
88. Хриков Є. М. Етична система публічної служби України. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2020. № 3. URL : http://www.dy.myka.com.ua/pdf/3_2020/8.pdf
89. Чукут С.А. Духовна культура та національне питання в контексті процесу державотворення в Україні (на початку ХХ ст.) // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. праць ЛФ УАДУ. Львів, 1999. №2. С. 23–28.
90. Штиршов О.М. Створення етичної інфраструктури державної служби в Україні на сучасному етапі розвитку // Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. праць Одес. регіон.ін.-ту держ. упр. Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2007. Вип. 2 (30). С. 206–213.
91. Щербак Н. В. Розвиток корпоративної культури в державному управлінні та місцевому самоврядуванні // Місцеве самоврядування – основа сталого розвитку України : мат-ли щоріч. Всеукр. наук.-практ. конф. за міжнар. участю (Київ, 16 травня 2014 р.) : у 2 т. / за наук. ред. Ю. В. Ковбасюка, К. О. Ващенко, С. В. Загороднюка ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. К., 2014. Т. 1. С. 228–229.
92. Baumgarten A. G. Theoretische Astetik, Hamburg, 1983. S. 10.
93. Kilmann, R.H. Gaining control of the corporate culture / Ralph H. Kilmann, Mary J. Saxton, Roy Serpa ; University of Pittsburgh, Program in Corporate Culture. San Francisco : Jossey-Bass, 1985. 451 p.
94. McGuire, S. Entrepreneurial Organizational Culture: Construct Definition and Instrument Development and Validation : Ph.D. Dissertation / Stephen J. J. McGuire. Washington : The George Washington University, 2003. 608 p